

EN ANALYSE AV DEN NORSKE HOMOBEGEVELSENS LEGALSTRATEGIER

Kandidatnr: 360

Veileder: Ragnhild Hennum

Leveringsfrist: 25.11.03

Til sammen 18000 ord

15.11.03

Innholdsfortegnelse

1	<u>INNLEDNING</u>	4
1.1	FRA FORBUD MOT HOMOSEKSUALITET TIL PARTNERSKAPSLOV	4
1.2	HOMOBEVEGELSEN OG DENS MÅLSETTINGER	5
1.3	OPPGAVENS DISPOSISJON	8
1.4	OPPGAVENS UTVALG AV LOVENDRINGER	8
1.5	METODE, KILDER OG OPPGAVENS BEGRENSNINGER	9
2	<u>HOMOBEVEGELSENS ARBEID FOR LOVENDRINGER</u>	12
2.1	ARBEIDET FOR AVKRIMINALISERING PÅ 1950-TALLET	12
2.1.1	PARAGRAF 213	12
2.1.2	STRAFFELOVRÅDETS FORSLAG AV 1953	15
2.1.3	HOMOBEVEGELSENS STRATEGI	19
2.1.3.1	ÅPENHET/ LUKKETHET	19
2.1.3.2	ET STRATEGISK DILEMMA	20
2.1.3.3	TRE EKSEMPLER PÅ AT HOMOBEVEGELSEN ER FANGET I DEN FORESTILLINGSVERDENEN	
	DEN KJEMPER MOT	23
2.2	ARBEIDET FOR AVKRIMINALISERING 1966-1972	24
2.2.1	BAKGRUNN OG UTVIKLINGEN I SAKEN	24
2.2.2	HOMOBEVEGELSENS STRATEGI	27
2.2.3	LEGALSTRATEGIEN	30
2.3	ARBEIDET FOR SÆRLIG STRAFFERETTSLIG VERN (FORBUD MOT DISKRIMINERING)	31
2.3.1	BAKGRUNN OG UTVIKLINGEN I SAKEN	31
2.3.2	HOMOBEVEGELSENS STRATEGI	33
2.3.3	DRØFTING AV LEGALSTRATEGIEN	35
2.4	ARBEIDET FOR EN PARTNERSKAPSLOV	40

2.4.1	BAKGRUNN OG UTVIKLINGEN I SAKEN	40
2.4.2	HOMOBEGEVELSENS STRATEGI	42
2.4.3	DRØFTING AV LEGALSTRATEGIEN	44
3	<u>NOEN GENERELLE SIDER VED HOMOBEGEVELSENS LEGALSTRATEGI</u>	49
3.1	ÅRSAKSFORKLARINGER PÅ HOMOSEKSUALITET	49
3.1.1	ULIKE SYN PÅ HOMOSEKSUALITET/ DEN HOMOSEKSUELLE	49
3.1.2	HOMOBEGEVELSENS STRATEGISKE BRUK AV ÅRSAKSFORKLARINGER	50
3.2	”HOMOFILE/LESBISKE” SOM NORMALISERT KATEGORI	53
3.2.1	KATEGORIEN ”HOMOFILE OG LESBISKE”	53
3.2.2	NORMALISERING	54
4	<u>AVSLUTNING</u>	58
5	<u>LITTERATURLISTE</u>	60

1 Innledning

1.1 Fra forbud mot homoseksualitet til partnerskapslov

Seksuelle handlinger mellom menn var lenge forbudt i Norge som i de fleste andre europeiske land. Norske Lov av 1687 hadde i 6-13-15 bestemmelse om straff for ”omgjengelse som er imot naturen”. Straffen var ”bål og brann”. Forbudet ble videreført i Criminalloven av 1842 og i straffeloven av 1902, dog med reduserte strafferammer, inntil det ble opphevet i 1972. I tiden deretter har lovgivningen snarere gått i retning av å søke å beskytte interessene til den gruppen mennesker som etter hvert ble til ”homofile og lesbiske”. I 1981 vedtok Stortinget bestemmelser om særlig strafferettslig vern, som skulle hindre diskriminering på grunn av homofil legning. I 1993 kom partnerskapsloven som bestemmer at to personer av samme kjønn kan la sitt partnerskap registrere, og derved oppnå de fleste av de rettigheter og plikter som gjelder for gifte par. Det er med andre ord snakk om et på kort tid radikalt skifte i den lovgivningsmessige situasjonen for personer som er seksuelt tiltrukket av personer av samme kjønn.

I denne oppgaven skal jeg se på noen av de strategier den norske homobevegelsen har valgt i arbeidet for å nå sine målsettinger. Jeg skal særlig se på bevegelsens bruk av legalstrategier, dvs. strategier som går ut på å bruke lovgivning som virkemiddel for å nå ens målsettinger. Thomas Mathiesen definerer legalstrategier som *”først og fremst bevegelsers, pressgruppers og organisasjoners bruk av rettslige virkemidler - domstolene, andre rettslige beslutningsorganer, lovgivning - i arbeidet for å fremme sine politiske mål.”* (Mathiesen 1997 s. 123). Jeg skal i oppgaven se på hvordan homobevegelsen gikk frem for å få vedtatt tre ønskede lovendringer, og jeg skal drøfte legalstrategiene i forhold til homobevegelsens mer generelle målsettinger. Det sondres altså mellom på den ene siden strategier for å få vedtatt en lovendring og på den andre siden bruk av lovendringer for å nå overordnede mål (legalstrategier).

1.2 Homobevegelsen og dens målsettinger

Den første formelle organisering av homoseksuelle i Norge skjedde i 1950 da det ble stiftet en norsk underavdeling av det danske "Forbundet av 1948". Fra 1. februar 1953 tok organisasjonen navnet "Det norske forbundet av 1948" (DNF 48). Forbundet var den dominerende organisasjon for homoseksuelle i Norge inntil slutten av 1970-tallet da splittelse ledet til at en fraksjon organiserte seg i "Fellesrådet for homofile organisasjoner" (FHO). 29. november 1992 ble homobevegelsen igjen formelt samlet, da DNF 48 og FHO gikk sammen og ble til "Landsforeningen for lesbisk og homofil frigjøring" (LLH).

LLHs formålsparagraf lyder i dag: *"Målet er et samfunn der menneskene kan leve ut sin lesbiske og homofile kjærlighet på egne premisser. Forutsetningen for å nå dette målet er erkjennelsen av gleden ved lesbisk og homofil kjærlighet og vissheten om det verdifulle i å leve homo- og biseksuelt. Organisasjonens oppgave er derfor å arbeide for å bedre livsvilkårene for lesber, homser og bifile gjennom å styrke vår selvrespekt og å kjempe for og forsvare den enkeltes rett til å leve ut sin seksualitet og kjærlighet uavhengig av kjønn, alder, etnisk opprinnelse, sosial status og livssyn."* (Plattform for LLH).

Det har imidlertid skjedd en utvikling av homobevegelsens målsettinger. For det første når det gjelder hvordan homobevegelsen selv ser på homoseksualitet. Etter DNF 48s vedtekter slik de er sitert i Straffelovrådets innstilling av 1953 hadde organisasjonen til formål *"å skape et fritt forbund av mennesker som føler seg solidariske med andre mennesker av samme innstilling til seksuelle problemer..."* og forbundet skulle blant annet *"utgi opplysende skrifter om våre problemer"* (Innst. 1953 s. 6). Videre kontaktet DNF 48 i 1954 Oslos biskop med forespørsel om noen innen kirken kunne fortelle om *".. kirkens syn på det homoseksuelle problem"* (Halsos 2001 s. 157). I dag heter det *"erkjennelsen av gleden ved lesbisk og homofil kjærlighet og vissheten om det verdifulle i å leve homo- og biseksuelt"* (avsnittet over). For det andre har det vært en utvikling fra å innrette seg på samfunnets premisser til sterkere fokus på at kampen skal skje på de

homoseksuelles premisser. DNF 48 skulle på 1950-tallet ifølge foreningens lover *"hjelp de homofile til å finne seg bedre til rette"* (Hjort 1, 1954). I dag brukes uttrykk som *"egne premisser"* og *"den enkeltes rett"* (avsnittet over).

Homobevegelsens målsettinger må ses i sammenheng med samfunnets syn på homoseksualitet. I 1954 uttalte Justisdepartementet at det er grunn til *"...å fastholde at de perverterte utslag av seksualdriften man her står overfor bør motarbeides også ved lovgivningens hjelp i den utstrekning det kan antas at den i så måte kan øve noen innflytelse."* (Ot.prp. 1954 s. 17). I dag er myndighetenes holdning til homoseksualitet mer positiv: *"Ulikskapar mellom menneske når det gjeld livsstil og levemåtar, er ein positiv verdi for samfunnet, og i eit kulturelt mangfold er det lettare å vere annleis. I denne situasjonen ser vi også at stadig fleire står ope fram med si lesbiske og homofile orientering. Dette er positivt, og det er sjølvsgatt at lesbiske og homofile skal møtast med likeverd og respekt."* (Homomeldingen kap. 1 s. 1).

Michel Foucault skriver at hvor det er makt er det motstand og at denne motstanden aldri befinner seg i en utvendig posisjon i forhold til makten (Foucault 1995 s. 106). Med dette mener Foucault at den som arbeider mot den gjeldende forestilling selv er fanget i samme forestillingsverden som den han kjemper mot. Foucault bruker her avkriminalisering av homoseksualitet som eksempel: *"Homoseksualiteten begynte å snakke om seg selv, å kreve sin legitimitet (...) ved hjelp av begreper som medisinen diskvalifiserte den med."* (Foucault 1995 s. 113). Historikeren Martin Skaug Halsos skriver i sin hovedoppgave at man kan hevde at DNF 48 fungerte som motmakt slik Foucault beskriver det (Halsos 2001 s. 170).

For homobevegelsen i Norge har dette betydd at "den gjeldende forestilling" - som innebar fordømmelse av homoseksualitet - har måttet bekjempes innenfor det samme systemet. Bevegelsen har derfor måttet gå frem skritt for skritt. Det vil fremgå av eksempler i oppgaven at homobevegelsen underveis både ubevisst ut fra heteronormativ sosialisering og bevisst ut fra strategiske hensyn har akseptert selvundertrykkende holdninger. Skamfølelsen har gradvis blitt erstattet med økt selvrespekt og de endrede

målsettingene bærer preg av det. For så vidt kan det hevdes at toleranse og rett til å leve ut sin seksualitet er målsettinger, men er det nok å bli tolerert - på de heteroseksuelles premisser? I den grad det er ett uttrykk som på en tilfredsstillende måte angir et generelt formål for homobevegelsen for hele perioden, synes jeg det er "frigjøring", da det tar opp i seg det dynamiske aspektet, påpeker det "foucaultske" aspektet og relaterer seg til homofile og lesbiske selv og ikke bare til samfunnet rundt. Imidlertid kan det reises spørsmål om frigjøring til hva?

I boken "Den maskuline dominans" reiser Pierre Bourdieu følgende spørsmål: *"Hvordan skal man kunne gjøre opprør mot en sosialt pålagt kategorisering uten å organisere seg som en kategori konstruert ifølge denne kategoriseringen, og ved slik å gi eksistens til klassifikasjoner og restriksjoner som den har i sinne å motsette seg (i stedet for, eksempelvis, å kjempe for en ny seksuell orden hvor skillet mellom ulik seksuell status er likegyldig)?"* (Bourdieu 2000 s. 130). Er målsettingen for homobevegelsen anerkjennelse som gruppe konstruert etter den tradisjonelle seksuelle orden eller en ny seksuell orden hvor skillet mellom ulik seksuell status er likegyldig?

Med uttrykket "homobevegelsen" sikter jeg ikke til noen helt presis gruppe. Kjernen i begrepet vil naturlig utgjøres av organisasjonene DNF 48, FHO og LLH. Organisasjonene har imidlertid aldri hatt vesentlig mer enn 3000 medlemmer på landsbasis, så det kan diskuteres i hvilken grad de egentlig er og har vært representative for homofile og lesbiske i Norge. Men homobevegelsen består også av en rekke andre sammenslutninger (som for eksempel "Helseutvalget for homofile", "Skeive dager", "Åpen kirkegruppe") og enkeltpersoner.

Uttrykket "homoseksuell" ble tatt i bruk fra slutten av 1800-tallet, og andre uttrykk som "lesbisk" og det særnorske "homofil" har senere kommet til. Ordene er navn på mennesker som er seksuelt og følelsesmessig tiltrukket av mennesker av samme kjønn, men de er uttrykk som har skiftet innhold med hvilket syn samfunnet har på likekjønnsseksualitet og hvilke muligheter samfunnet gir for å leve ut likekjønnsseksualitet. Kjernen er at det er snakk om personer som enten føler tiltrekning

til en person av samme kjønn, har sex med en person av samme kjønn eller har en atferd for øvrig som gjør at de defineres som homofile eller lesbiske. Med mindre det klart fremgår at det er snakk om ett kjønn alene betyr homoseksuell i oppgaven her både menn og kvinner.

1.3 Oppgavens disposisjon

Jeg tar i oppgaven opp tre endringer i norsk lovgivning relatert til homoseksualitet: opphevelsen av straffeloven § 213 om forbud mot homoseksuelle handlinger mellom menn i 1972, vedtakelsen av straffeloven §§ 135a og 349a om særskilt strafferettslig vern i 1981 og vedtakelsen av partnerskapsloven i 1993. Hver lovendring behandles separat og oppgaven er bygget opp nokså likt i hver del. Først gir jeg en redegjørelse for gangen i saken, deretter analyserer jeg homobevegelsens strategi for å få gjennom lovendringen og til sist drøfter jeg homobevegelsens legalstrategi, dvs. analyserer betydningen av lovendringen i forhold til homobevegelsens målsettinger og i forhold til alternative virkemidler. I en avsluttende del tar jeg opp to aspekter ved de tre legalstrategiene sett under ett. En problemstilling er i hvilken grad homobevegelsen la vekt på årsaksforklaringer til homoseksualitet i sin argumentasjon for lovendringer. Til sist drøftes legalstrategiens betydning for oppfatningen av homofile og lesbiske som en særskilt kategori mennesker og for en ”normalisering” av lesbiske og homofile.

1.4 Oppgavens utvalg av lovendringer

De tre ovenfor nevnte lovendringer peker seg ut som de mest sentrale lovendringer for homobevegelsen i Norge. I sitt innhold er de hver for seg og til sammen revolusjonerende. Homoseksuelle ble tidligere sett på som en fare som samfunnet måtte beskytte seg mot. Etter hvert ble offer/overgriper-bildet snudd på hodet. Med antidiskrimineringsbestemmelsene ble de homoseksuelle en minoritet, og det var disse som måtte beskyttes av samfunnet. Med partnerskapsloven kan det hevdes at homofile og lesbiske ikke lenger bare var tolerert, men en gruppe i samfunnet hvis livsform og seksualitet ble sett på som ønsket og som en berikelse.

De utvalgte lovendringene er dessuten interessante for min problemstilling da hver enkelt av dem kom etter at homobevegelsen over lengre tid hadde arbeidet for den. Avkriminalisering ble riktignok foreslått allerede før det forelå noen organisert homobevegelse i Norge, av formannen i Straffelovkommisjonen jussprofessor Bernhard Getz i 1889 og av Straffelovkomiteén i 1925. (Disse var faste myndighetsoppnevnte ekspertutvalg innenfor strafferetten). For homobevegelsens del begynte arbeidet med dannelsen av DNF 48 i 1950 og var viktigste oppgave i alle fall i hele første halvdel av 1950-tallet og fra 1966 til målet var nådd i 1972. Antidiskrimineringsbestemmelser ble krevet av DNF 48 i 1974 og var en sentral sak helt til lovendringene ble vedtatt i 1981. Partnerskapslov ble også krevet tidlig på 1970-tallet, og fra 1982 var Karen-Christine Friele lønnet av DNF 48 for å arbeide for en slik lov (Friele 2003). Partnerskapsgruppa ble oppnevnt i 1988 og loven endelig oppnådd i 1993.

Av andre regelendringer vedrørende homoseksualitet som i liten grad vil bli berørt, kan nevnes at Kirke- og undervisningsdepartementet i 1978 garanterte full rettssikkerhet for åpne homofile lærere i skolen, homofili ble avskaffet som psykiatrisk diagnose av Norsk Psykiatrisk Forening i 1977, like rettigheter for homofile i Forsvaret innført i 1979 og at arbeidsmiljøloven i 1997 fikk inn en bestemmelse om forbud mot diskriminering pga seksuell legning ved ansettelser (Hennum 2001 s. 99).

1.5 Metode, kilder og oppgavens begrensninger

I utgangspunktet har jeg ikke hatt begrensninger i forhold til type kilder. Det sentrale har vært i hvilken grad problemstillingen belyses av den aktuelle kilden. Grovt sett kan kildene deles inn i to typer: på den ene siden de som gir opplysninger om hva som faktisk skjedde og hvilke strategier homobevegelsen valgte i arbeidet og på den andre siden de som bidrar til drøftingen av legalstrategiene.

Den førstnevnte typen kilder har særlig vært lovtekstene og andre offentlige dokumenter til lovendringssakene. I tillegg har jeg basert meg på litteratur skrevet av personer som har vært med i homobevegelsen, som Karen-Christine Friele (tidligere leder og generalsekretær i DNF 48) og Kjell Erik Øie (tidligere leder av DNF 48 og leder av

partnerskapsgruppa nedsatt fra homobevegelsens side for å arbeide frem (partnerskapsloven), men også av personer utenfor homobevegelsen, som Arne Kielland (tidligere stortingsrepresentant). Jeg har foretatt noen intervjuer for å få utfyllende informasjon i de tilfelle de skriftlige kildene ikke ga dette. Dette dreier seg om telefonintervjuer med Karen-Christine Friele 6. august 2003, Arne Heli (medlem av DNF 48 fra starten) 4. september 2003 og Hans W. Kristiansen (sosialantropolog) 11. september 2003. På grunn av oppgavens begrensede omfang har jeg ikke hatt mulighet til å konsultere homobevegelsens arkiv, som finnes delvis i Riksarkivet, delvis i privat eie og delvis hos LLH. Når det gjelder avkriminaliseringen har jeg imidlertid hatt nytte av Halsos sin hovedoppgave (Halsos 2001), særlig hans kapittel om § 213 og DNF 48, ettersom han for sitt arbeid har benyttet seg av to kildesamlinger hos henholdsvis Friele og Heli, og har henvisninger til relevante dokumenter. I tillegg har jeg hatt tilgang til to brev med vedlegg som DNF 48s advokat sendte til henholdsvis justisdepartementets lovavdeling og stortingets justiskomite under arbeidet for avkriminalisering på 1950-tallet.

Den andre typen kilder er først og fremst annen forskning. Jeg har hatt nytte av flere hovedoppgaver innenfor forskjellige fagfelt: historie, sammenlignende politikk og organisasjons- og administrasjonsvitenskap. Videre har jeg brukt norsk og utenlandsk litteratur fra fagfelt som sosiologi og etnologi. Jeg har enkelte steder brukt egne opplevelser og erfaringer.

Vanskelighetene i forhold til den kildemessige situasjon har vært av to typer. Når det gjelder kildene om hva som faktisk skjedde har ett problem vært tilgjengelighet. Det finnes svært lite forskning på området og som nevnt har jeg ikke kunnet bruke de arkivene som finnes. Dette er en viktig svakhet ved oppgaven. Jeg har imidlertid forsøkt å la dette forholdet fremgå av teksten. Med hensyn til vurderingene har utfordringene ligget på et annet plan. Som juss-student mangler jeg en grunnutdannelse i sosiologi, og jeg har dessverre ikke hatt anledning til å fordype meg så mye i sosiologisk litteratur, særlig i forhold til diskusjonene om kjønn og seksualitet, som jeg kunne ønske. Dette kan tenkes å være en svakhet ved oppgaven.

Oppsummeringsvis er oppgaven hovedsakelig en dokument- og litteraturanalyse, som i større grad tilsikter å reise noen problemstillinger enn å besvare dem.

2 Homobevegelsens arbeid for lovendringer

2.1 Arbeidet for avkriminalisering på 1950-tallet

2.1.1 Paragraf 213

Forbudet mot seksuell omgang mellom menn var inntatt i straffeloven av 1902 § 213 første ledd og lød:

”Finder utugtig Omgjængelse Sted mellom Personer af Mandkjøn, straffes de, der heri gjør seg skyldige, eller som medvirker dertil, med Fængsel indtil 1 Aar.”

Annet ledd hadde en bestemmelse som forbød seksuell omgang med dyr, og etter tredje ledd skulle påtale etter begge de foregående ledd bare finne sted når det var krevet av allmenne hensyn. Det var kun mannlig homoseksualitet som var straffbar etter paragrafen. Kvinnelig homoseksualitet har aldri vært straffbar i Norge.

”Utugtig omgjængelse” forelå for eksempel når en person masturberte eller lot seg masturbere av en annen, jf. både Thinn, Urbye og Hagerup, gjengitt i Straffelovrådets innstilling (Innst. 1953 s. 4). Urbye gikk enda lenger og hevdet i sin strafferettsbok at det ikke var krav om berøring mellom den enes kjønnsdel og den annens legeme og heller ikke at noen del av den ene eller den annens legeme måtte være blottet for at vilkåret i § 213 første ledd skulle være oppfylt.

Når det gjelder anvendelsen av § 213 gjengis i innstillingen kriminalstatistikk for 1923-24 som viser at det var 14 straffelte i tiåret 1905-14 og 15 straffelte i tiåret 1915-24, mens det i tiåret 1865-74 hadde vært fem ganger så mange (ibid.). Nedgangen kan ha sammenheng med bestemmelsen i paragrafens tredje ledd om at påtale bare skal finne

sted når allmenne hensyn krever det, en begrensning som først kom inn med straffeloven av 1902.

En statistikk over personer dømt for overtredelse av § 213 i perioden 1905-50 viser at 119 personer ble dømt totalt sett i landet i dette tidsrommet. Av disse ble 11 dømt i Oslo, 51 i andre byer og 57 i bygder (ibid.). Imidlertid påpekes det i innstillingen at det har vært feilrubriseringer, det vil si at enkelte forhold som er tatt med i statistikken egentlig gjaldt mindreårige og derfor skulle vært rubrisert under det strengere straffebudet § 212 annet ledd om utuktig handling med barn. Videre gjelder statistikken både seksuell omgang mellom menn og seksuell omgang med dyr, og det er ikke mulig å finne ut hvor stor del som gjelder henholdsvis det ene og det andre (Innst. 1953 s. 4-5). Det innebærer at tallet på personer dømt for homoseksuelle handlinger i Norge i perioden 1905-50 réelt er lavere enn 119 personer.

Riksadvokaten uttalte i skriv av 18. februar 1925 at det bør reises tiltale etter § 213 første ledd *”når den ene part er under 21 år, særlig når denne part må antas å være forført av en eldre person.”* (Innst. 1953 s. 4). Det kan tenkes at formuleringen har gitt grunnlag for antitetisk tolkning - altså at når begge parter var over 21 år og ingen var forført så skulle det ikke reises tiltale - som har bidratt til nedgang i bruken av bestemmelsen etter 1925.

Straffelovrådet var av den oppfatning at straffebudet ble lite brukt, det heter at *”...overtredelse av § 213 første ledd praktisk talt aldri blir påtalt...”* (Innst. 1953 s. 11). Martin Skaug Halsos har i sin hovedoppgave i historie undersøkt bruken av § 213 i Kristiania/Oslo 1905-50 og konkluderer også med at antallet domfellelser er lavt (Halsos 2001 s. 133). Han mener likevel at det er galt å kalle paragrafen sovende da materialet viser kontinuitet i håndhevelsen gjennom hele perioden (ibid.). I en intervjuundersøkelse med homofile menn født i mellomkrigstiden, er sosialantropolog Hans W. Kristiansens inntrykk at ingen av de intervjuede selv er dømt eller kjenner noen som er dømt for brudd på § 213 første ledd. Derimot har flere opplevd å bli innbrakt på

politistasjonen, for så å bli satt fri senere på kvelden, og uten at det ledet til noen formelle sanksjoner (Kristiansen 2003).

Men straffebudet synes å ha hatt andre konsekvenser. *”Den som ikke vil ha fjernet kriminalitetsstempelet på homoseksuelle menn, begriper rett og slett ikke hvilket psykisk helvete homoparagrafen forårsaker. Det er ingen trøst at den aldri brukes. Den er riset bak speilet, og jeg tenker på det hver dag. Var det ikke for straffeparagrafen hadde jeg sluppet unna både vold og pengeutpressing. Da hadde jeg kanskje til og med våget og tone flagg.”* sa et medlem av DNF 48 i samtale med Friele på midten av 1960-tallet (Friele 1990 s. 149-50). Samme person fortalte at gjenger drev pengeutpressing av homofile: *”Jeg trodde gutten, han sa at han var nitten år. Det var han som la an på meg og foreslo at vi skulle finne oss en mørk krok i innhegningen rundt Trefoldighetskirken. Da vi var kommet så langt, sa han ”Er du klar over hva du gjør? Jeg er under seksten år. Betal tre hundre kroner så skal jeg ikke sladre.”* (ibid). Straffebudet mot homoseksualitet satte menn som hadde sex med menn i en sårbar posisjon og gjorde det lettere å utnytte dem. Et annet problem var vold og opplevelsen av å ikke bli tatt alvorlig av politiet. Etter et overfall, også i området rundt Trefoldighetskirken, der mange menn som hadde sex med menn vanket, klarte vedkommende å komme seg løs og løp deretter til politistasjonen der han ble møtt med følgende reaksjon: *”Kriminalbetjenten sa han betvilte at jeg overhodet var blitt overfalt.”* (ibid). Eksemplene illustrer at ikke-rettslige virkninger av straffebudet kan ha vært viktigere enn de rettslige virkningene.

Rett etter at DNF 48 var stiftet, sendte forbundet et brev til politimesteren i Oslo der det ble gjort oppmerksom på at det var stiftet en forening for homofile i tillegg til at foreningens vedtekter ble vedlagt. Bakgrunnen var straffebudet i § 213 og et ønske om å ikke provosere (Heli 2003). Politimesteren skal ha videresendt brevet til Riksadvokaten men forbundet mottok aldri noe svar. Av frykt for å provosere ble noe svar heller ikke etterlyst (ibid.). Ifølge Arne Heli er det i ettertid kommet frem at brevet ledet til at flere av personene som var med å starte DNF 48, blant annet han selv, ble overvåket (ibid.).

DNF 48s arbeid for å få opphevet straffeloven § 213 startet med at det ble sendt et brev til justisminister Oscar Gundersen 7. februar 1951, som heller ikke ble besvart, denne gangen tross purring (Halsos 2001 s. 153). Justisdepartementet sendte likevel et brev til Straffelovrådet 25. juni 1951 med anmodning til rådet om å utrede spørsmålet om opphevelse eller endring av strl. § 213 og eventuelt fremlegge begrunnet forslag til nye lovbestemmelser (Ot.prp. nr. 41 1954 s. 11).

2.1.2 Straffelovrådets forslag av 1953

Straffelovrådet kom med sin innstilling i 1953 og foreslo der opphevelse av det generelle forbudet mot seksuell omgang mellom menn. Rådet uttalte blant annet at *”... det kan i det hele ikke anføres noe argument som gir noen fyldestgjørende begrunnelse for å sette straff for disse handlinger.”* (Innst. 1953 s. 12). Bakgrunnen var imidlertid at Straffelovrådet anså at *”... det beste vern [ville] ligge i folkemeningen når det gjelder å hindre utbredelse av homoseksualitet.”* (ibid.). Rådet mente likevel at det måtte være berettiget å bruke straffebestemmelser for å hindre homoseksualiteten i å utbre seg, og dessuten at en homoseksualitet som ga seg offentlig til kjenne ville kunne *”virke så anstøtelig eller forargerlig at slike forhold bør kunne forbys”* (ibid.).

Straffelovrådet fant at det særlig var grunn til å gi ungdommen et strafferettslig *”vern”* for *”så vidt mulig å hindre at den seksuelle legning tar en homoseksuell retning”* (ibid.) Følgende særbestemmelse om høyere seksuell lavalder ble derfor foreslått lovfestet som ny § 213:

”Med fengsel inntil 2 år straffes person over 18 år som foretar utuktig handling med en annen av samme kjønn under 18 år. Straffen kan falle bort når de to personer er omtrent jevnbyrdige i alder og utvikling.

På samme måte straffes person over 21 år som

- 1. foretar utuktig handling med en annen av samme kjønn mellom 18 og 21 år som står i avhengighetsforhold til ham, eller*
- 2. forleder en annen av samme kjønn mellom 18 og 21 år til utuktig handling med seg, eller*

3. fremmer en annens utuktige handling med person av samme kjønn under 21 år.

Har gjerningsmannen trodd at den annen var over den alder som her er nevnt, men ikke vist tilbørlig aktsomhet i så måte, er straffen fengsel inntil 6 måneder.”

Forslaget ville om det ble vedtatt innebære at all homoseksuell omgang med person under 18 år ville være straffbar når gjerningspersonen var over 18 år, dog med en viss adgang til å la straffen falle bort. For sex mellom personer av motsatt kjønn var den seksuelle lavalder 16 år som i dag. Dessuten ville for noen tilfelle homoseksuell omgang med person mellom 18 og 21 år være straffbart, dersom gjerningsmannen hadde fylt 21 år, dersom det forelå et avhengighetsforhold eller dersom gjerningspersonen hadde forledet til forholdet eller fremmet en annens homoseksuelle omgang. Videre ville konsekvensen være at kvinnelig homoseksualitet nå ville bli delvis straffbar på samme måte som mannlig homoseksualitet.

Som et annet virkemiddel for å hindre utbredelse av homoseksualitet ønsket Straffelovrådet tiltak for å begrense *”homoseksuell propaganda”*. Straffelovrådet fant det vanskelig å ta standpunkt til *”spørsmålet om de homoseksuelle bør ha adgang til å danne organisasjon”* (Innst. 1953 s. 15) og kom til at så lenge ikke virksomheten ble drevet på en måte som hadde skadelige virkninger burde den ikke forbys. Rådet antok imidlertid at for å *”hindre at personer under 21 år blir utsatt for propaganda”* (ibid.), ville det være nødvendig å lovfeste følgende begrensning i homofiles organisasjonsadgang i ny strl. § 379:

”Med bøter eller fengsel inntil 3 måneder straffes den som er med på å lede en forening eller annen sammenslutning eller et møte eller annen sammenkomst som særlig er beregnet på tilslutning av homoseksuelle personer, uten at det føres forsvarlig kontroll for å hindre at personer under 21 år får adgang.

Har sammenkomster som nevnt i første ledd ført til at personer under 21 år har tilhold i eller utenfor lokalet, straffes på samme måte den som iverksetter, leder eller gir husrom for slike sammenkomster på vedkommende sted etter at påtalemyndigheten har advart mot at møtevirksomheten blir fortsatt.

På samme måte straffes den som i blad eller tidsskrift som selges til andre enn faste abonnenter, kunngjør møte eller annen sammenkomst eller adgang til medlemskap i forening eller annen sammenslutning som nevnt i første ledd, eller som på annen måte sprer slik kunngjøring blant dem som ikke på forhånd er medlemmer av sammenslutningen eller medvirker hertil.”

Etter første ledd ville det være forbudt for personer under 21 år å delta i foreninger eller på sammenkomster for homoseksuelle. Dersom det ikke ble holdt ”forsvarlig kontroll” for å hindre personer under 21 år å delta, ville foreningens eller møtets ledere risikere straff. I tillegg ville foreningens eller møtets ledere risikere straff dersom personer under 21 år hadde tilhold ”i eller utenfor lokalet”, etter én advarsel fra påtalemakten, jf. andre ledd. Straffelovrådet erkjente at det ville kunne være vanskelig for lederne av møtet å hindre dette, men mente ikke desto mindre at viktigheten av å bekjempe homoseksualiteten forsvarte bestemmelsen. Også den som ga husrom til virksomheten, dvs. utleier, skulle kunne straffes (Innst. 1953 s. 16). Etter tredje ledd ville det bli straffbart å avertere eller kunngjøre møter i blader og tidsskrifter. Dette ville også gjelde DNF 48s eget tidsskrift såfremt dette ble solgt til andre enn faste abonnenter (Innst. 1953 s. 17). Det ville heller ikke være adgang til å spre kunngjøringer på annen måte, for eksempel ved å levere brev eller sedler til personer på gaten eller i postkassene (ibid.).

Konsekvensene for DNF 48 ville selvsagt være dramatiske dersom en slik lovbestemmelse ble vedtatt. Man kan for eksempel tenke seg at foreningen ikke lett ville få leiet et lokale. Forslaget inneholder videre en rekke uklare punkter, som ville utgjøre risiko for lederne av forbundet - hva er ”forsvarlig kontroll” og hvor langt går grensen for området der personer under 21 år ikke skulle kunne oppholde seg utenfor lokalet? I tillegg ville rekrutteringen til foreningen vanskeliggjøres så lenge den ikke kunne informere om seg selv.

Da DNF 48 fikk vite om innholdet i Straffelovrådets innstilling ble det tatt kontakt med høyesterettsadvokat Johan B. Hjort, og han representerte forbundet i arbeidet med å

forsøke å overbevise Justisdepartementet og stortingspolitikerne i justiskomiteén om at § 213 måtte oppheves uten å erstattes med særregler. Hjort sendte 8. mars 1954 et brev til Justisdepartementet der han i tillegg til å argumentere mot de foreslåtte særbestemmelsene la ved uttalelser fra en rekke innflytelsesrike personer innen juss, politi og medisin, som alle uttalte seg til fordel for DNF 48. Disse personene var professor dr. med. H. Helweg, politiadvokat Aage Lotinga og magister Karl O. Christensen, alle tre fra Danmark, i tillegg til magister Ingjald Nissen, professor i kriminologi ved Universitetet i Utrecht G. Th. Kempe og politilege i Oslo Irmelin Christensen.

Hjort viste blant annet til at Helsedirektøren hadde uttalt at en ikke hadde iaktatt at homoseksualitet var blitt hyppigere hos kvinner selv om man ikke hadde hatt noe forbud. Det skulle ikke tilsi at forholdet nå ble belagt med straff. Heller burde man trekke den motsatte slutning - at det på samme måte ikke var grunnlag for straff for mannlig homoseksualitet. Hjort argumenterte også mot den såkalte smitteteorien, dvs. at en homoseksuell erfaring kunne medvirke til at en person selv ble homoseksuell, og han hevdet at så lenge det i samfunnet fantes en fordømmende holdning overfor homoseksuelle burde det være mindre grunn til å gripe inn med en spesialbestemmelse overfor homoseksualitet enn ved heteroseksuelle forhold.

Justisdepartementet ga sin tilråding til Stortinget 2. april 1954 og gikk der inn for at det ble gitt en ny § 213 *"i hovedsaken av det innhold rådet har foreslått"* (Ot.prp. 1954 s. 18). Med hensyn til den foreslåtte § 379 mente departementet likevel at dette forholdet ikke burde lovfestes. Begrunnelsen var både at *"det her dreier seg om foreteelser av en slik art at de enn ikke på denne indirekte måte bør gis et særlig legalt stempel..."* og at *"man på dette området hittil praktisk talt ikke har noen erfaring i vårt land; heller ikke de opplysninger som foreligger om det danske forbund gir tilstrekkelige holdepunkter for noenlunde sikre slutninger om behovet for lovbestemmelser."* (Ot.prp. 1954 s. 18-19). Departementets proposisjon ble ikke tatt opp av justiskomiteén i det den fant at *"spørsmålet om revisjon av straffelovens par. 213 bør gjøres til gjenstand for nøyere overveielse..."* (Innst. Ot. 1955 s. 7).

2.1.3 Homobevegelsens strategi

2.1.3.1 Åpenhet/ lukkethet

Ifølge Halsos hadde DNF 48 til og begynne med en strategi som innebar en viss grad av åpenhet (Halsos 2001 s. 163). Et eksempel er brevet til justisminister Oscar Gundersen, der det ble spurt *”Er det Deres oppfatning at § 213 bør bibeholdes?”*, dessuten om hans syn på homoseksualitet og om hvordan man skulle gå frem for å få opphevet paragrafen. Det samme ble gjort overfor Oslo Politikammer og påtalemakten, og DNF 48 etablerte etter hvert et godt forhold til politilege Irmelin Christensen (ibid.). På grunn av reaksjonen fra andre i politiet og i det psykiatriske miljø ble imidlertid DNF 48 nødt til å skifte arbeidsform, og det ble nødvendig å arbeide gjennom andre. Halsos skriver at forbundet ble sett på som en trussel både fra rettslig og psykiatrisk hold. Riksadvokaten skal ha uttalt at *””Forbundet av 1948” (...) i sin konsekvens vil føre til overtredelse av straffelovens § 213, og at formålet med en slik forening må anses forkastelig etter norsk rettsoppfatning.”* (ibid.).

På den annen side bør en slik ”åpenhets”-strategi i begynnelsen av DNF 48s arbeid ikke legges for stor vekt på. For det første hadde DNF 48 et prinsipp om anonymitet for medlemmene. I DNF 48s vedtekter § 3 sto det at medlemskap er *”strengt hemmelig”*. For det annet var åpenhet vanskelig gjennomførbart. Eksempelvis skrev politiadvokat Lotinga - som uttalte seg til fordel for DNF 48 - i brevet til Hjort at *”jeg har haft henvendelse fra en representant for ”Det Norske Forbundet af 1948”, som har bed mig om en udtalelse, og at jeg meddelte, at jeg foretrak at lade mit svar gå gennem en mer officiel kilde.”* (Lotinga 1954). Homofile selv ble dessuten sett på som perverse og syke, og kunne derfor heller ikke regne med samme kredibilitet hos verken lovgiver eller opinion som det uavhengige tredjepersoner kunne. Halsos refererer en uttalelse fra Oslo Mentalhygienisk Forening etter et møte mellom foreningen og medlemmer av DNF 48, der det heter at det var *”... usunt at de h. ikke ville bli friske.”* (Halsos 2001 s. 163). Halsos hevder videre at forestillingen om at homoseksuell frigjøring var et sykdomstegn ikke var uvanlig i psykiatriske kretser på 1950-tallet (Halsos 2001 s. 164).

2.1.3.2 Et strategisk dilemma

Et første spørsmål for homobevegelsen var nødvendigvis om man skulle arbeide for avkriminalisering. Til tross for at straffebudet i liten grad ble praktisert, hadde bestemmelsen andre virkninger og sto i det hele tatt som et symbolsk uttrykk for samfunnets fordømmende syn på homoseksualitet. Det var i forbundet full enighet om å arbeide for å få opphevet § 213 (Heli 2003). Det synes å ha vært lite fokus på hvilken risiko man eventuelt kunne utsette seg for ved å ta opp arbeidet for avkriminalisering.

Risikoen for homobevegelsen var at ved å arbeide for opphevelse av det generelle straffebudet, som til tross for den negative symbolverdien ikke ble videre praktisert, kunne det skje at man fikk nye spesielle straffebud om homoseksualitet i stedet. Og slike bestemmelser ville lett kunne tenkes å skape en ugunstigere situasjon for homofile og lesbiske enn situasjonen med den opprinnelige § 213.

Et nytt spesielt straffebud ville for det første innebære at man ville få en ny, aktualisert bekreftelse på lovgivers negative syn på homoseksualitet. Det ville således bli vanskelig å hevde som man ellers ville kunne gjøre, at 1902-straffebudet var en anakronisme som ikke lenger ga uttrykk for lovgivers oppfatning og som av den grunn heller ikke lenger ble særlig praktisert. Friele kaller dette *”... bare en halv løsning som utelukkende ville styrke diskrimineringsinntrykket”* (Friele 1990 s 194).

For det annet ville nye spesielle straffebud mot homoseksualitet av flere grunner ikke kunne unnlates håndhevet slik som 1902-bestemmelsen. Det forhold at de ville være nye ville gi et nytt signal om Stortingets vilje til å forfølge homoseksualitet, og både praktisk og juridisk ville disse måtte respekteres. Mens en eldre lovbestemmelse ville kunne tenkes bortfalt ut fra det syn at den ikke lenger er i samsvar med nåtidens lovgivers rettsoppfatning, vil en ny lovbestemmelse mangle denne muligheten. Det foreslåtte straffebud gjaldt også utelukkende yngre personer og var nok mer i tråd med folk flests rettsfølelse og derfor enklere å håndheve. *”Ville en begynne med å reise straffesak for homoseksuelle handlinger mellom voksne personer ville dette nok møte*

motstand.” uttalte Straffelovrådet i sin innstilling (Innst. 1953 s. 11), innforstått at når en yngre person var involvert ville det være enklere.

For det tredje var det forhold at 1902-straffebudet i liten grad ble praktisert, sammen med andre forhold, en indikasjon på at det før eller siden måtte bli opphevet. Nye straffebud derimot ville man ikke kunne regne med at ville bli opphevet like snart. Dersom endringsforslagene var blitt vedtatt ville straffebudene om homoseksualitet ha vært i samsvar med lovgivers syn anno 1950-tallet i stedet for anno begynnelsen av nittenhundretallet. De nye særbestemmelsene ville således kunne ha lengre politisk holdbarhet enn det generelle forbudet. Til illustrasjon ble aldersbetinget avkriminalisering i Danmark vedtatt i 1930, mens lik seksuell lavalder ikke ble innført før i 1976. I England ble også det generelle straffebudet opphevet i 1967, mens lik seksuell lavalder (16 år) ikke kom før i 2000. Videre ville en særlov om høyere seksuell lavalder angå en mer begrenset gruppe personer enn det generelle straffebudet, slik at man ikke uten videre ville kunne forvente den samme motstand mot disse selv blant homoseksuelle. Homoseksuelle er naturligvis som andre preget av tiden de lever i og påvirkes av sosialiseringen og lovers normative funksjon selv om lovene går mot ens egne interesser.

For det fjerde kan det hevdes at de foreslåtte lovbestemmelsene inneholdt flere uklare elementer og dermed ville ha medført en mer usikker rettstilstand for homoseksuelle. For det femte ville det foreslåtte straffebud ramme også kvinner hvis homoseksualitet så langt ikke hadde vært belagt med straff.

Det er altså en rekke argumenter som tilsier at dersom forslaget til ny § 213 var blitt vedtatt ville det gjort forholdene verre for homoseksuelle enn under den opprinnelige § 213. I tillegg hadde Straffelovrådet foreslått den nye § 379, som av mange ble oppfattet som et rent ytrings- og organisasjonsforbud. Politadvokat Aage Lotinga uttalte i sitt brev at han ”... *kan ikke indse andet, end at de kun indirekte vil tjene til at umuliggjøre forbundets existens.*” (Lotinga 1954). Professor Helweg skrev: ”*Jeg kan ikke se rettere,*

end at denne bestemmelse umuliggør dannelse af homoseksuelle foreninger.” (Helweg 1954).

Likevel skrev Hjort på vegne av DNF 48 til Stortingets justiskomité 21. mai 1954 at proposisjonen, som går mot forslaget til § 379 men for forslaget til § 213, representerer *”et betydelig fremskritt fra det som straffeloven inneholder...”*. Var DNF 48 positiv til de nye særbestemmelsene til erstatning for det generelle straffebudet? Dermot Mack, en av grunnleggerne av DNF 48 i 1950, skriver at synspunktet også på den tiden var at lovforslagene ville innebære *”en markert forverring av den gjeldende praksis med sin lemfeldige bruk av § 213 som medførte at en 16 års aldersgrense stort sett kom til anvendelse.”* (Mack 1999 s. 255).

Sannsynligvis ble standpunktet i Hjorts brev hevdet mer som et forsøk på å lede justiskomitéen inn i en ”steg for steg” - logikk. Homoseksualitet har det meste av tiden blitt sett på som et vanskelig tema å ta opp, for eksempel heter det i Straffelovkommisjonens innstilling fra 1896: *”Også under behandlingen... i Stortinget 1889 ble det fra alle hold sterkt betonet at man her var inne på emner hvorom der vanskelig kunne tales fritt og like ut selv i en forsamling for lukkede dører av lutter mannspersoner, der i stillings medfør drøftet dem.”* (Innst. 1953 s. 4), eller stortingsrepresentant Arne Kiehlands uttalelse fra situasjonen på Stortinget 80 år senere: *”Men det lå liksom i korta at dette var en sak du ikke gjerne tok opp. Kanskje han, eller hun, er ”sånn”?”* (Kiehlund 1995 s. 19). Dersom belastningen ved å ta saken opp fordeles på flere personer eller instanser kan man tenke seg at det er mindre vanskelig. Når Hjort skriver at proposisjonen representerer *”et betydelig fremskritt fra det som straffeloven inneholder og likeledes i forhold til det som Straffelovrådet har foreslått”* kan det kanskje tolkes som et forsøk på å på snedig vis lede justiskomitéen til å fullføre prosjektet.

2.1.3.3 Tre eksempler på at homobevegelsen er fanget i den forestillingsverdenen den kjemper mot

Som nevnt i punkt 1.2. vil den som kjemper mot den gjeldende forestilling kunne sies å være fanget i samme forestillingsverden som den han kjemper mot. Arbeidet for avkriminalisering gir flere eksempler på at dette er tilfellet for homobevegelsen og viser hvilke konsekvenser det kan ha for bevegelsens arbeid. I flere tilfeller aksepterer homobevegelsen selv undertrykkende og nedverdiggende karakteristikk.

Det første eksempelet gjelder tilslutning til smitteteorien. Bakgrunnen for Straffelovrådets forslag til ny § 213 var tanken om at ungdom trenger beskyttelse mot homoseksualitet og homoseksuelle for ikke å bli homoseksuelle selv. I rådets kommentar til den foreslåtte § 213 heter det at det er ”... sannsynlig at homoseksuelle opplevelser for en person under 18 år kan være medvirkende til at hans seksualliv tar en vedvarende homoseksuell retning.” (Innst. 1953 s. 12). Hjort tar opp dette i brevet til departementet og tar selv utgangspunkt i ”spørsmålet om hvordan man mest rasjonelt skal bekjempe homoseksualiteten”. Hjort benytter deretter som argument at de foreslåtte nye regler ikke vil ha noen særlig effekt i forhold til dette problemet. Hjort viser til forskning der det er oppregnet ca. 30 årsaker til homoseksualitet, og peker på at samfunnet ikke foretar seg noe i forhold til disse. ”En homoseksuelle opplevelse antas å kunne bringe vedkommende til å vippe over, opplevelsen blir på en måte dråpen som får begret til å flyte over. Det er denne dråpen straffeloven tar sikte på å ramme, men alle de faktorer som på forhånd har fylt begeret lates uberørt.” (Hjort 1, 1954). En naturlig fortolkning av Hjorts uttalelse er en oppfordring til myndighetene om å søke hindret homoseksualitet ved å reagere mot andre mulige årsaker enn smitte.

Det andre eksempelet gjelder teorien om homoseksualitetens ekspansjonstrang, som lå til grunn for den foreslåtte bestemmelsen i straffeloven § 379 om begrensninger i organisasjonsfriheten. Professor i psykiatri Ørnulv Ødegård uttalte i bilag til Straffelovrådets innstilling at ”Det ligger i homoseksualitetens vesen en viss ekspansjonstrang slik at de fleste homoseksuelle vil føle tilfredsstillelse ved å vite at de har tallrike feller.” (Innst. 1953 s. 21). Hjort benektet at ekspansjonstrang med

propaganda var noe som lå i *"homoseksualitetens vesen"*. Homofiles behov for å danne organisasjon ble først og fremst begrunnet med at: *"...den homoseksuelle i dagliglivet utettes for et sterkt psykisk press, noe som lett kan få ham til å søke trøst i alkohol eller narkotika"* og derfor gjorde at homoseksuelle trengte et fristed. Dessuten ville et slikt forbund gjøre det lettere å finne partnere og *"Derved unngår man at de søker forbindelser på gater og streder, hvor partneren gjerne blir unge menn, fordi det er lettest å oppnå kontakt med disse. Disse blir derved indirekte beskyttet."* (Hjort 1, 1954). Det gis derved indirekte tilslutning både til sammenkoblingen mellom homoseksuelle og alkohol/ narkotika og til det positive i at unge menn beskyttes mot homofile.

Det tredje eksempelet gjelder en del foredrag holdt i DNF 48 av forskjellige fagfolk på 1950-tallet. Friele nevner noen av temaene: "Seksualitet og tilpasning", "Sjelelig sunnhet", "Alkoholisme og seksuelle avvikelser" og "Homoseksualitet som etisk problem" (Friele 1990 s 119). Det påfallende er her at foredragene holdes i regi av homobevegelsen selv.

2.2 Arbeidet for avkriminalisering 1966-1972

2.2.1 Bakgrunn og utviklingen i saken

Karen-Christine Friele skildrer i sine memoarer vanskelighetene med å komme i kontakt med et homse- og lesbemiljø i Oslo på begynnelsen av 1960-tallet: *"Når jeg fortsatt måtte drive lørdagsjakt på homofile kvinner fra en benk ved Nationalteatret, kom det av at foreningen på grunn av angst hadde forpurret at jeg fikk tre innenfor. For fjorten måneder siden hadde jeg gjort det eneste fornuftige, skrevet brev til Det norske forbundet av 1948 og gitt beskjed om å registrere meg som medlem. Svaret lå i postkassen ni dager senere. Registrere meg som medlem? Dette var ikke en forening man meldte seg inn i, men et laug man søkte opptak i. En betrodd søster eller bror med minst et halvt års deltagelse, måtte gi forsikring om at jeg var meg, en "aktverdig og troverdig samfunnsborger". Dernest kunne søknad behandles av styret "såfremt vårt medlem garanterer at opplysningene du har gitt er korrekte, og at underskriften er din"*.

Hva den stakkaren skulle gjøre som ikke kjente en ordensbror eller søster, sa forbundsskrivet ingenting om!" (Friele 1990 s 85).

Etter DNF 48s nederlag i kampen for opphevelsen av § 213 i 1955, ble spørsmålet praktisk talt liggende urørt helt til Friele, som hadde lyktes i å bli medlem av forbundet i 1963, ble valgt til leder i 1966. Med henne begynte DNF 48 en ny og mer offensiv kampanje mot straffeloven § 213. I 1967 arrangerte forbundet en rundebordskonferanse om spørsmålet, i 1968 fikk Friele artikkelen "Paragraf 213 - bør den avskaffes?" utgitt i tidsskriftet "Sosialt arbeid" og i 1969 stilte hun spørsmål i Dagbladet om straffebudet til justisminister Elisabeth Schweigaard Selmer.

På samme måte som på 1950-tallet ble spørsmålet om forføringsteorien viktig i debatten. Professor Ørnulv Ødegård, som også hadde vært tilkalt medlem av Straffelovrådet i 1952-53 ved behandlingen av straffeloven § 213, var fortsatt av den oppfatning at *"Risikoen ved homoseksuell påvirkning når det gjelder gutter i alderen 16-18-21 ikke [kan] sies å være verken godtgjort eller motbevist. Det resonnement må derfor fremdeles ha gyldighet at sannsynligheten for en skadelig påvirkning er så vidt stor at man ikke har lov til å overse den."* (Ot.prp. nr. 5 (1971-72) s. 8). En rekke politikere og andre gikk inn for høyere seksuell lavalder for homoseksualitet enn heteroseksualitet.

DNF 48 utga i 1970 boken "§ 213 - onde eller nødvendighet?" med bidrag fra 11 forfattere som alle gikk inn for opphevelse av § 213. Blant disse var professor dr. juris Johs. Andenæs, biskop dr. theol. & philos Per Lønning, forfatter Finn Carling, magister Cato Hambro, cand. psychol. Arnold Havelin, res. kap. Sigurd Osberg og forfatter Odd Solumsmoen. I tillegg var det med bidrag fra flere utenlandske autoriteter, blant annet professor ved Cambridge universitet D. J. West og den øst-tyske forfatteren Rudolf Klimmer som tidligere hadde utgitt en bok om homoseksualitet på et vest-tysk forlag (Friele 2003). Boken inneholdt dessuten et oversatt utdrag av den nederlandske Speijer-rapporten fra 1969 som tilbakeviste forførelsesteorien (eller smitteteorien) som hadde vært av stor betydning for debatten på 1950-tallet. Speijer-komiteén var en sakkyndig

komité hvis innstilling lå til grunn for opphevelsen i Nederland av den særskilte aldersgrensen for homoseksuelle handlinger. Komitéen var enstemmig av den oppfatning at et homoseksuelt mønster generelt viser seg meget tidlig i livet, og *"konkluderte fra et medisinsk-hygienisk og psyko-sosialt synspunkt"* at det ikke kunne reises innvendinger mot å fjerne den særskilte aldersgrensen (Ot.prp. nr. 5 1971-72) s. 9).

DNF 48s bok ble trykket i 2000 eksemplarer og ble i slutten av 1970 distribuert til samtlige stortingsrepresentanter og regjeringsmedlemmer og til politiet og Norsk dommerforening. Etter å ha mottatt boken i sin hylle meldte stortingsrepresentant Arne Kielland (Ap, senere SV) på egen hånd en interpellasjon til Borten-regjeringens justisminister Egil Endresen: *"Overveier departementet å oppheve § 213 i straffeloven, slik den norske homofil-bevegelsen på ny har bedt om?"*. Først i ettertid kontaktet Kielland DNF 48 ved brev av 15. desember 1970. Dette ledet til et møte mellom Friele og Kielland 21. januar 1971, og de innledet et samarbeid for å få opphevet straffebudet og for å hindre at det ble erstattet med høyere seksuell lavalder for homoseksualitet (Halsos 2001 s. 159).

Det ble etter hvert klart at Borten-regjeringen ikke ville besvare interpellasjonen, men legge frem et lovforslag uten først å høre Stortingets mening. Regjeringen ville foreslå opphevelse av forbudet, men sette 18 års seksuell lavalder for homofile menn (Friele 1990 s. 183, 193). I mars 1971 ble det imidlertid regjeringsskifte, Borten-regjeringen gikk av og det satte en stopper for lovforslaget. Den nye regjeringen utgikk fra Arbeiderpartiet, og Oddvar Berrefjord ble ny justisminister. DNF 48 og Friele gikk åpent ut i pressen for å hindre at § 213 ble erstattet av høyere seksuell lavalder (Halsos 2001 s. 160). I april 1971 sendte DNF 48 et fire siders brev til samtlige stortingsrepresentanter og til justisministeren, der det ble argumentert mot særregler til erstatning for § 213 (Halsos 2001 s. 161).

I mai 1971 skrev Kielland brev til DNF 48/ Friele der han redegjorde for at justisministeren var innstilt på å oppheve diskrimineringsbestemmelsen totalt, dvs ikke

innføre noen 18 års aldersgrense. *”Problemet er nå delvis å mobilisere folk i Stortinget fra ulike parti til å tale for full likestilling.”* heter det i brevet (Friele 1990 s. 195). Interpellasjonen fra Kielland kom opp 2. juni 1971. Berrefjord argumenterte for en total opphevelse av forbudet, og opplyste blant annet om at helsedirektøren hadde gått inn for en total opphevelse. 24. september 1971 kom Justisdepartementets proposisjon, og departementet gikk her for opphevelse av straffeloven § 213 uten å innføre nye særregler for homoseksualitet. Komiténs innstilling til Stortinget forelå 15. februar 1972, og 21. mars 1972 ble forbudet opphevet i Odelstinget med 65 mot 13 stemmer.

2.2.2 Homobevegelsens strategi

Da arbeidet for avkriminalisering ble tatt opp igjen i slutten av 1966 var klimaet i stor grad et annet enn på begynnelsen av 1950-tallet, og utviklingen fortsatte gjennom slutten av 1960-tallet og begynnelsen av 1970-tallet med 1968-revolusjonen og i USA i 1969 Stonewall-opprøret. En intervjuundersøkelse foretatt i 1967 viste at straffebudet mot homoseksuelle handlinger hadde liten støtte i befolkningen. Av de som svarte sa 65 prosent av mennene og 64 prosent av kvinnene at de var mot straff her (Ot.prp. nr. 5 (1971-72) s. 6). På den annen side hadde et flertall i befolkningen en negativ holdning til homoseksualitet i seg selv. 58 prosent av mennene og 62 prosent av kvinnene trodde at *”det ville få skadelige eller uheldige følger om de homoseksuelle i Norge i samme utstrekning som folk flest kunne omtale og vedstå seg sitt seksualliv”*. 72 prosent av mennene og 81 prosent av kvinnene var mot at *”voksne homoseksuelle seg i mellom bør kunne opptre slik det faller naturlig for dem”* (NOU 1979:46 s. 17).

Og mens Justisdepartementets holdning på 1950-tallet var at *”de perverterte utslag av seksualdriften man her står overfor bør motarbeides også ved lovgivningens hjelp...”* (Ot.prp nr. 41 (1954) s. 17), het det på begynnelsen av 1970-tallet om straffebudets avskrekkende virkning at det er *”nærliggende å se det som en urimelig diskriminering overfor en gruppe mennesker som på forhånd har store problemer.”* (Ot.prp. nr. 5 (1971-72) s. 7).

En grunnleggende forskjell i strategivalg i denne perioden til forskjell fra 1950-tallet er at DNF 48 er mer åpne. Mens DNF 48s medlemmer tidligere hadde vært anonyme og så si utelukkende brukt eksterne talspersoner, representerer Karen-Christine Friele et radikalt skifte. Hun ble den første formannen i DNF 48s historie som ikke var anonym, og hun skulle gi organisasjonen et ansikt utad. Nyhuus ser på dette som en tredje fase i organisasjonens historie; den første fasen er det uformelle nettverket, den andre fasen er den formelle organiseringen men der arbeidet utføres av anonyme, i den tredje fasen blir organisasjonsarbeidet utført av synlige (Nyhuus 2001 s. 78).

Synlighetsstrategien innebar også å møte folk - politikere og fagfolk - ansikt til ansikt. Med en kvinne som formann lot dette seg enklere gjøre i og med at kvinnelig homoseksualitet ikke var forbudt. For eksempel møtte Friele 9. november 1971 i Stortingets justiskomité og fortalte om hvilke vanskeligheter mangelen på aksept for homoseksualitet førte til. Ifølge Arne Kielland skal Friele ha påvirket justiskomitéen slik at ni av ti medlemmer gikk mot å erstatte § 213 med særregler (Kielland 1995 s. 25). Et annet eksempel er Frieles møte med helsedirektør Karl Evang. Etter en lang diskusjon gjengitt i Frieles memoarer (Friele 1990 s. 174-178) sier helsedirektøren at han prinsipielt vil gå inn for sløyfe straffebestemmelsen i § 213 uten å erstatte den med særregler. Evang fulgte opp standpunktet i brev til Justisdepartementet av 8. februar 1971.

Således kan det hevdes at strategien innebar en mer offensiv posisjonering i forhold til tidligere. Friele selv stilte betingelser for å ta formannsvervet: For det første skulle DNF 48 gå for absolutt likhet, dvs. 16 års aldersgrense for homoseksualitet, eller ingenting. For det andre skulle DNF 48 dersom 16 års aldersgrense ikke gikk, subsidiært kreve å inkludere kvinner i § 213 (Friele 2003). At strategien var å være offensiv må likevel ikke overdrives. Arne Kielland hevder at Friele *”både gjennom sitt vesen og sitt valg av aksjonsformer, [klarte] å holde balansen mellom kampframstøt og tilbakeholdenhet. I andre land var de homofile langt mer offensive og høylydte enn i Norge. Her var kampen for rettferd mer stillferdig enn demonstrativ.”* (Kielland 1995 s. 21). Friele selv sier at når hun i dag leser for eksempel forordet til ”§ 213 - onde eller nødvendighet”

grøsser hun på ryggen, fordi hun føler at strategien innebar kuethet. *”Følelsen på den tiden var at hvis vi ikke bruker knyttneven men holder oss til avkriminalisering ville vi lettere oppnå resultater.”* (Friele 2003).

Et likhetstrekk med arbeidet på 1950-tallet er fokuset på å skape allianser med innflytelsesrike personer som kunne støtte arbeidet mot avkriminalisering og legitimere saken på en måte DNF 48 ikke kunne selv. Friele skriver: *”Først måtte vi overbevise diverse autoriteter om at det var riktig å avkriminalisere mannlig homoseksualitet. Deretter måtte de bli medspillere. Da først ville vi kanskje kunne få gehør i deler av opinionen. Uten støtte fra viktige samfunnsgrupper ville vi ikke lykkes, det var helt sikkert.”* (Friele 1990 s. 153). I tillegg til de mange sakkyndige innen flere felter som bidro til boken ”§ 213 - onde eller nødvendighet?” hadde Friele møter med flere stortingspolitikere før hun innledet et tettere samarbeid med Arne Kielland. I forhold til situasjonen på 1950-tallet kan det nok være grunn til å tro at arbeidet med å skape allianser var mer effektivt nå, på grunn av det endrede klima men ikke minst fordi denne alliansestrategien ble kombinert med åpenhet og direkte kontakt.

Det er også grunn til å vektlegge DNF 48s fokus på opplysning og kunnskap. Arne Kielland uttaler om Friele etter deres første møte at hun fremfor alt var *”kunnskapsrik... Hun kunne budskapet sitt i faglig forstand, og møtte gjerne både teologer, psykologer og andre spesialister til debatt, skriftlig som muntlig. Hun eide kunnskapens makt og visste at den bare viste en vei ut av uføret.”* (Kielland 1995 s. 21). Som nevnt laget DNF 48 boken ”Paragraf 213 - Onde eller nødvendighet” med bidrag fra en rekke både utenlandske og norske autoriteter innen juss og medisin. Det eneste kravet som ble stilt til forfatterne var at de støttet avkriminalisering. For øvrig måtte de gjerne mene at *”vi er syk, svak og dårlig bak, at mor ikke ville ha oss eller lignende”* (Friele 2003). Som nevnt (punkt 2.2.1.) var Speijer-rapporten viktig. I tillegg ble den britiske Wolfenden-rapporten fra 1957 brukt. Denne lå til grunn for avkriminaliseringen i England av homoseksuell omgang, og konkluderte også med at hovedmønsteret for seksuell atferd festnes tidlig i livet og at ut fra dette hensynet ville en passende grense være 16 år (Ot.prp. nr. 5 (1971-72) s. 10). I forhold til debatten på 1950-tallet, var det nå altså flere

vitenskapelige rapporter tilgjengelig, og da konklusjonene i disse alle trakk i retning av de resultater homobevegelsen ønsket fikk de en sentral plass i arbeidet.

Når justisdepartementet endelig avviste høyere seksuell lavalder (Ot.prp. nr. 5 (1971-72)), var det på grunnlag av flere argumenter. Det ble for det første henvist til Ødegårds poeng om at risikoen for homoseksuell påvirkning i ungdomsårene verken var godtgjort eller motbevist, men departementet trakk motsatt slutning i forhold til Ødegård: *”Som det fremgår av professor Ødegårds brev, synes det imidlertid vanskelig å finne noen særlig sikker støtte i de foreliggende forskningsresultater så sent som etter 16 års alderen har betydning for utviklingen av en homoseksuell legning.”* (Ot.prp. nr. 5 (1971-72) s. 9). Departementet viste deretter til Helsedirektørens uttalelse, Speijer-rapporten, Wolfenden-rapporten og følgende argumenter: i og med at kvinner også ville rammes av høyere seksuell lavalder ville dette innebære å kriminalisere handlinger som ikke var straffbare på forhånd og som det ikke hadde vært noe behov for å innføre straffebud mot, høyere seksuell lavalder ville kunne lede til at en del homoseksuelle går gjennom en ”kriminell fase” i oppveksten, høyere seksuell lavalder ville kunne gi dårligere beskyttelse for eldre mennesker som blir forført og utnyttet av ungdom.

2.2.3 Legalstrategien

Det trenger vel neppe videre begrunnes at avkriminaliseringen fikk en enorm betydning, både for det enkelte menneske og for homobevegelsen som sådan og arbeidet videre. Friele skriver: *”Vi feiret uavlatelig vår nyvunne frihet som noe merkverdig. Så langt hadde 1973 bare bragt fremganger. 1. februar kunne vi forflytte oss til et ordentlig kontor i Westye Egebergsgate, og antallet medlemmer var nærmere to tusen. Informasjonsheftet ”Homofili” hadde fått innpass i seksual- og samlivslæren i skolen. På fem måneder var vi blitt befridd for 18.000 eksemplarer. Astrid Nøklebye Heiberg hadde skrevet etterord, og det offentlige hadde bidratt med 40.000 kroner. Norgeshistoriens første fjernsynsprogram 11. januar, ”Om og med de homofile” representerte et høyde- og vendepunkt i arbeidet vårt.”* (Friele 1990 s. 214).

Avkriminaliseringen gjorde det også lettere å innta en mer offensiv holdning. I alle fall synes den kamppolitiske holdningen å ha stått sterkere i DNF 48 utover 1970-tallet (NOU 1979:46 s. 18). I Frieles bok "Fra undertrykkelse til opprør" heter det: *"Homofile kan skape sin egen fremtid simpelthen ved å begynne å leve den. Det forutsetter en ny og positiv selvoppfattelse, men den opplever man nettopp i den homofile frigjøringsbevegelse. ... Det er i denne bevegelsen man etter hvert lærer å forstå at det er samfunnet som er sykt - ikke vi. Hva skjer når sannheten endelig går opp for en? Jo, selvhøytid erstattes med selvspekt, skam av stolthet, avhengighet av uavhengighet, konformitet av individualitet. Homofil frigjøring er å peke på årsaken til undertrykkelsen. Enhver homofil som forsoner seg med sin "skjebne" er en reaksjonær person."* (Friele 1975 s. 155).

Etter over 20 års arbeid lyktes homobevegelsen med opphevelsen av straffeloven § 213. Arbeidet var særlig intensivt i to perioder, første halvdel av 1950-tallet og fra 1966 til paragrafen ble opphevet i 1972. Både homobevegelsen og samfunnet rundt hadde endret seg fra den første til den andre fasen - og strategiene som ble brukt er dermed også i stor grad forskjellige. Mens homobevegelsen på 1950-tallet var en relativt skjult bevegelse som arbeidet på et formelt nivå via en advokat, var den i andre fase en organisasjon med et ansikt utad og flere kanaler å arbeide gjennom. Og mens det på 1950-tallet var større grad av aktiv motstand mot homoseksualitet generelt, ble arbeidet i andre fase mer et vitenskapelig spørsmål om smitte av homoseksualitet. Med opphevelsen av straffeloven § 213 utvikler homobevegelsen seg til en mer selvbevisst aktør.

2.3 Arbeidet for særlig strafferettslig vern (forbud mot diskriminering)

2.3.1 Bakgrunn og utviklingen i saken

Etter flere tilfelle av diskriminering og vold mot homofile og lesbiske, la DNF 48 i brev av 24. juni 1974 frem krav overfor daværende justisminister Inger Louise Valle om at lesbiske og homofile ble gitt særlig strafferettslig vern mot diskriminering. Friele skriver følgende om bakgrunnen: *"I 1974 brukte jeg stadig mer av arbeidstiden til å tilbakevise hatske og uforsonlige påstander i media. Jeg måtte stadig ta meg av*

diskrimineringssaker, og saker hvor homofili var blitt nyttet som "saklig grunn" for å nytte vold." (Friele 1990 s. 245 flg.). Over 11 sider gjengir Friele konkrete eksempler på vold, forretningsnektelser og diskriminering, blant annet fra polititjenestemenn og offentlige myndigheter som Prisrådet.

DNF 48 ønsket at seksuell legning ble inntatt i henholdsvis strl. § 135a som lød slik:

"Med bøter eller fengsel inntil 2 år straffes den som ved uttalelse eller annen meddelelse som fremsettes offentlig eller på annen måte spres blant allmennheten, truer, forhåner eller utsetter for hat, forfølgelse eller ringeakt en person eller en gruppe personer på grunn av trosbekjennelse, rase, hudfarge og nasjonale eller etniske opprinnelse."

og strl. § 349a som lød slik:

"Med bøter eller fengsel inntil 2 måneder straffes den som i ervervsmessig eller liknende virksomhet, på grunn av en persons trosbekjennelse, rase, hudfarge eller nasjonale eller etniske opprinnelse nekter ham varer eller tjenester på de vilkår som gjelder for andre.

På samme måte straffes den som av slik grunn som nevnt i første ledd, nekter en person adgang til offentlig forestilling eller oppvisning eller annen offentlig sammenkomst på de vilkår som gjelder for andre."

Justisdepartementet ga ved brev av 11. februar 1975 Straffelovrådet i oppdrag å utrede spørsmålet om lesbiske og homofile skulle inkluderes, og resultatet av dette ble fremlagt i NOU 1979:46 "Særlig strafferettslig vern for homofile". Utvalget var delt i synet på ønskeligheten av slikt strafferettslig vern. Straffelovrådets to faste medlemmer, Rolv Ryssdal og Johs. Andenæs, gikk mot utvidelsen av bestemmelsen, mens de to tilkaltede medlemmene, advokat Else Bugge Fougner og psykiater Berthold Grünfeld, gikk inn for utvidelsen av bestemmelsen slik homobevegelsen hadde krevet.

Justisdepartementet ga sin støtte til utvalgets tilkalte medlemmer og innstilte på følgende tillegg til bestemmelsene i Odelstingsproposisjonen av 16. januar 1981: *”Tilsvarende gjelder slike krenkelser overfor en person eller en gruppe på grunn av deres homofile legning, leveform eller orientering.”* til § 135a og *”På samme måte straffes den som i slik virksomhet nekter en person varer eller tjenester som nevnt på grunn av hans homofile legning, leveform eller orientering.”* til § 349a. Etter behandling i Justiskomiteén ble lovendringen vedtatt av Stortinget, overensstemmende med Justisdepartementets forslag, i april 1981.

2.3.2 Homobevegelsens strategi

Argumentasjonen i brevet fra DNF 48 i 1974 går hovedsakelig på at avkriminaliseringen to år tidligere ikke hadde endret folks holdning til homofile i særlig grad. Det heter at *”dessverre [er det] bare en håndfull homofile som har våget å la masken falle”*, og de homofile *”gripes fortsatt av følelsen av fortvilelse av å måtte skjule sitt virkelige jeg om de skal kunne leve i fred...”* (NOU 1979:46 s. 8). Det er således bildet av homofile som svake og som ofre som benyttes i argumentasjonen.

Ifølge Friele var det hele tiden full enighet i DNF 48 og FHO om å arbeide for et særskilt antidiskrimineringsvern. Diskusjonene gikk stort sett på hvilken form en slik lovbestemmelse skulle ha og hvor den skulle tas inn hen. Alternativer var blant annet likestillingsloven. Men man kom til at det beste alternativet var å se på homofobi som en form for rasisme, og derfor foreslå endringer i straffelovens § 135a og 349a (Friele 2003).

Straffelovrådet brukte fire og et halvt år på sin innstilling og spørsmålet synes å ha ligget relativt i ro i DNF 48 i løpet av denne tiden. Da innstillingen endelig kom i 1979 og det ble klart at rådet hadde delt seg ble det desto viktigere å argumentere i forhold til stortingspolitikere (Friele 1990 s 259). Friele hadde møter med blant andre stortingsrepresentant Georg Apenes (H) og statsrådene Oddvar Berrefjord, Sissel Rønbeck, Thorvald Stoltenberg og Einar Førde. Friele forteller at galluptallene viste fremgang for de borgerlige partiene (i forhold til Stortingsvalg høsten 1981), og hun

insisterte derfor på at Nordli-regjeringen fremmet proposisjonen om strafferettslig vern allerede samme høst dvs. 1980. Etter at Friele hadde møtt for justiskomiteén 10. mars 1981, på samme måte som i forbindelse med avkriminaliseringen 10 år tidligere, gikk komitéens flertall, alle bortsett fra KrFs representant, for departementets forslag.

Allerede i 1984 kom en fellende høyesterettsdom om straffeloven § 135 a, den såkalte Bratterud-saken (Rt 1984.1359). Forholdet var her at en pastor i Oslo Fullevangeliske Kirkes nærradiosending, etter å ha blitt provosert av en innringer, i bønn hadde uttalt blant annet: *"Så vil vi gjerne oppfordre alle de kristne - de som virkelig tror på Gud å bryte denne djevelske makten som homofilien representerer i dette land. Og vi vil også be om at alle som representerer denne åndsretning blir fjernet fra ledende stillinger i landet vårt..."*. Videre ble innringeren karakterisert som en *"djevlelsens representant"*. Høyesterett opphevet med dissens 4-1 byrettens frifinnelse av pastoren. Retten uttaler først at straffeloven § 135 a må tolkes med adskillig varsomhet blant annet av hensyn til den alminnelige religiøse ytringsfrihet. Likevel var grensen overtrådt i denne saken. Et viktig moment for Høyesterett er at uttalelsen rammer homofile på et område der de vanskelig kan forsvare seg: *"Bønnen om at homofile i ledende stillinger som oppfordrer andre til homofili, må fjernes fra sine stillinger, er konkret rettet mot homofile på et område hvor de kan rammes sterkt, og hvor de vil ha vanskelig for på tilfredsstillende måte å kunne avverge vesentlige skadevirkninger av slike uttalelser."* Et viktig moment synes også å ha vært at uttalelsene ble fremsatt i bønn: *"Med den sentrale funksjon bønnen har for kristen tro, er det uten videre klart at de hensyn som bærer den religiøse forkynningsfrihet, her gjør seg gjeldende med særlig tyngde. Samtidig vil den imidlertid også kunne ha en særlig kraftig virkning overfor de personer eller grupper som omtales."*

På den annen side sies det også klart i dommen at de øvrige deler av pastorens radioinnslag ikke i seg selv overskrider grensen etter strl. § 135a.

Holdningen i homobevegelsen i tiden etter dommen var ifølge Friele, at man i og med Bratterud-saken med en gang hadde lyktes med strategien mot diskriminering og vold

mot homofile og lesbiske (Friele 2003). I tiden etter Bratterud-saken har det imidlertid vært få tiltaler og enda færre domfellelser. Spørsmålet om hvor langt bestemmelsen gjelder i forhold til homofile har ikke vært oppe for Høyesterett siden (Homomeldingen kap. 3 s. 2). Blant annet av denne grunn har det i ettertid vært diskutert både hvor effektiv lovbestemmelsen er og hvordan homobevegelsens strategi har virket.

2.3.3 Drøfting av legalstrategien

En del av kritikken mot bestemmelsen har gått på at den kan virke som en sovepute. Det innebærer at for myndighetene, så vel som for homobevegelsen selv, vil det at man har jobbet for og oppnådd en straffebestemmelse kunne lede til at man legger saken fra seg og ikke føler det ansvar for å gjøre noe med diskriminering av lesbiske og homofile som man ellers ville ha gjort. Et alternativt virkemiddel som kan ha blitt nedprioritert er informasjon om homoseksualitet. Departementet uttalte i forarbeidene: *”Det antas imidlertid at kampen mot de holdninger som ligger til grunn for diskrimineringen, først og fremst må føres med ikke-rettslige midler, særlig gjennom saklig opplysningsvirksomhet.”* (Ot.prp. nr. 29 (1980-81) s. 3). Nyhuus skriver at *”I forbindelse med antidiskrimineringsparagrafene eksisterte det nærmest en unison enighet om nødvendigheten av informasjon om homofile og homofili både innenfor jussen og innenfor det politiske miljøet”* og hun antar at homobevegelsen kunne ha fått mer ut av denne velviljen ved å ikke gå for lovgivningsstrategien (Nyhuus 2001 s. 170-171).

For det annet kan det hevdes at paragrafen ikke vil innebære noen moralsk anerkjennelse av homofile og lesbiske, men bare en rett for homofile til ikke å lide vesentlig overlast gjennom diskriminering. Nyhuus sier det slik: *”Paragrafene er ”bare” en symbolsk anerkjennelse av Den Homofile. De som fra naturens side er avvikende har rett til å eksistere uten å bli diskriminert - i hvert fall så lenge de utviser en verdig atferd.”* (Nyhuus 2001 s. 171). Det kan således hevdes at konflikten (mellom de som ønsker å leve ut homoseksualitet og de som ønsker å hindre andre i å gjøre dette) er ”rettsliggjort” uten å virkelig være løst. Thomas Mathiesen skriver at *”Slik vi finner dem mellom menneskene, er konflikter personlige, moralske eller politiske. Ofte*

er de brede og sammensatte. Når menneskelige konflikter "rettsliggjøres", blir de innsnevret slik at det som er juridisk relevant tas med men heller ikke mer. Det øvrige "stoffet" som konfliktene består av, og som kan være meget viktig i praksis, anses for irrelevant." (Mathiesen 1997 s. 144). Risikoen er her at homobevegelsen ved å velge legalstrategien dermed også har valgt den rettslige arena for løsning av konflikten. Den moralske siden av konflikten - og en mulig moralsk anerkjennelse av homoseksuelle - er dermed nedprioritert.

For det tredje er det å ha en lovbestemmelse på papiret ingen garanti for at den blir håndhevet, noe ikke minst homobevegelsen etter erfaringene med strl. § 213 burde ha i mente. DNF 48 synes å ha hatt sterk tro på lovgivningens betydning: *"Om myndighetene... fastslår at diskriminering på grunn av seksuell legning er straffbart, vil de homofile i det minste ha loven på sin side, og dermed ha mulighet til å prøve sin sak for retten"* heter det i brevet fra DNF 48 i 1974 (NOU 1979:46 s. 8).

For det fjerde kan bestemmelsene få motsatt effekt av hva homobevegelsen ønsker ved at den fastslår hvilke uttalelser og handlinger som er juridisk lovlige. Ved at det trekkes opp en grense blir det mer klarhet i forholdene, men det gjelder begge sider av grensen. Og det er ikke gitt at den nærmere presiseringen av grensen vil være i homobevegelsens interesse. Eksempelvis er det i Bratterud-saken bare en del av uttalelsene som er lovstridige, mens det uttrykkelig sies at de øvrige uttalelsene i radioprogrammet ikke er i strid med loven.

Til dette må det sies at de tilkalte medlemmene av Straffelovrådet, Bugge Fougner og Grünfeld, også i loven ønsket å trekke opp en grense som neppe ville vært i homobevegelsens interesse, nemlig mellom "leveform" som skulle vernes og "adferd" som ikke skulle vernes. Det heter: *"At de homofile ikke skal kunne krenkes på grunn av sin legning, krever forhåpentligvis ingen ytterligere begrunnelse. Når det gjelder adferd derimot, er det klart at oppfatningene kan være mer delte. Et for vidt vern av homofil adferd vil kunne føre til en reaksjon som igjen kan gjøre de homofiles situasjon vanskeligere enn de er i dag, vernet bør derfor begrenses til visse typer adferd."* (NOU

1979:46 s. 56). Signalet er at homofile og lesbiske har et vern på grunnlag av en toleranse for noe de ikke kan noe for, mens homofile og lesbiskes adferd nedvurderes og erklæres ikke verdig et strafferettslig vern. I tillegg uttalte de tilkalte medlemmene: *"Begrepets innholdsmessige betydning vil også kunne skifte noe med endrede holdninger i samfunnet, dette er snarere enn styrke enn en ulempe."* (ibid.). Vernet for homofile og lesbiske skulle altså kunne variere etter de holdninger samfunnet til enhver tid hadde til dem.

For det femte innebærer en slik bestemmelse at offer-stempelet styrkes og at homofile blir en svak gruppe. Flere uttalelser i forbindelse med antidiskrimineringsloven bekrefter inntrykket av homofile som en svak gruppe. Straffelovrådet uttalte at: *"I det hele synes gode grunner å tale for at de homofiles problemer og samfunnets holdning til disse problemer blir tatt opp på et grunnlag som ikke er begrenset til bare å gjelde spørsmålet om strafferettslig vern mot overgrep."* (NOU 1979:46 s. 40). Forbruker- og administrasjonsdepartementet uttalte i høringsrunden: *"Generelt mener vi at svake og utsatte grupper bør sikres retten til livsutfoldelse og gis den nødvendige beskyttelse til det i lovs form."* (Ot.prp. nr. 29 (1980-81) s. 9). Det er ikke gitt at homobevegelsen er tjent med at dette bildet av homoseksuelle er det dominerende.

På den annen side var det lovbestemmelsens betydning som symbolfunksjon som ble særlig vektlagt av deler av homobevegelsen, i alle fall av FHO. Daværende statsadvokat og medlem av arbeidsgruppen til FHO, Even Fredriksen, skrev i 1981: *"I fellesrådets høringsuttalelse er det understreket at hovedpoenget med diskrimineringsparagrafen er den markering de vil gi av myndighetenes syn på homofiles krav om likeverd og den virkning regelen kan ha som et symbol og som et argument i det videre arbeidet. Det er neppe bruk av straffebestemmelser som mest effektivt fremmer homofil frigjøring."* (Fredriksen 1981). Hensikten skal altså hovedsakelig ha vært å få en bekreftelse fra myndighetene på at homoseksuelle er verdifulle mennesker. For avkriminaliseringen ble nok av mange sett på som ikke nødvendigvis å gi uttrykk for en slik anerkjennelse. For eksempel uttalte stortingsrepresentant Bent Røiseland (V) under debatten om avkriminalisering at opphevelsen av straffebudet ikke måtte føre til mer *"propaganda"*

for homofili” og at selv om han gikk inn for å fjerne lovparagrafen og straff for homofili måtte en ikke oppfatte ham slik at han så med velvilje på det (Kielland 1995 s. 21). Ettersom folk flest har respekt for loven og det som står i den, er idéen at en symbolsk anerkjennelse av homofile og lesbiske i lovs form har en særlig tyngde og sånn sett kan bidra til en mer positiv holdning til homofile blant folk flest.

Videre er det et poeng at bestemmelsen om særskilt strafferettslig vern allerede forelå og beskyttet personer pga. deres trosbekjennelse, rase, hudfarge eller nasjonale eller etniske opprinnelse. Det var altså ikke spørsmål om lovbestemmelse med særvern er det beste for å bekjempe homofobe, rasistiske eller fremmedfiendtlige holdninger, men mer et spørsmål om diskriminering av homser og lesber skulle bli sett på som like alvorlig som diskriminering av for eksempel personer med annen etnisk opprinnelse. Det forhold at flere minoritetsgrupper er inkludert i en bestemmelse vil også kunne gjøre at offerstempelet blir mindre påtrengende enn det ville vært med eksempelvis en ny spesiell vernebestemmelse for homofile og lesbiske.

Det kan også problematiseres om det tjente homobevegelsen å komme i samme straffebestemmelse som personer med annen etnisk opprinnelse. I den grad de fordømmende holdningene mot sistnevnte gruppe i samfunnet er mindre enn de fordømmende holdningene mot homofile og lesbiske, vil homobevegelsen kanskje tjene på det. Motsatt er det andre grupper i samfunnet som blir sett på som svake og som det kanskje ikke vil gagne homobevegelsen å bli satt i gruppe med. Straffelovrådets faste medlemmer uttaler som argument mot særlig strafferettslig vern for homofile og lesbiske at *”heller ikke andre utsatte grupper i samfunnet som f. eks. alkoholikere, sinnslidende, åndssvake, uføre eller andre grupper handicappede, har noe særlig strafferettslig vern etter norsk rett.”* (Ot.prp. nr. 29 (1980-81) s. 8).

Som det også fremheves i stortingsmeldingen om lesbiske og homofiles levekår og livskvalitet i Norge innebærer ikke det at § 135a har hatt lite å si i form av fellende dommer, at bestemmelsen har hatt liten effekt. Det kan tenkes at bestemmelsen har virket preventivt ved at personer som ellers ville ha satt frem forhånende ytringer mot

homofile nå har holdt seg borte fra å gjøre det. I tillegg kan det tenkes at bestemmelsen har medvirket til at homofile har fått sterkere sympati og støtte i opinionen i de siste årene. (Homomeldingen kap. 3 s. 2).

I en svensk offentlig utredning om hate crime, dvs. forbrytelser med rasistisk, fremmedfiendtlige eller homofobe innslag, gjengis noen resultater fra en engelsk studie av utsattheten for slike forbrytelser blant etniske minoriteter og homoseksuelle. Det heter at sammenlignet med tidligere års studier indikerer studiene for år 2000 en tilbakegang av hate crime samtidig som antallet anmeldelser økte kraftig. Økningen tolkes, på bakgrunn av resultatene i offerstudien som et resultat av to samvirkende faktorer. Samtidig som *"anmälningsbenägenheten ökar har polisen blivit bättre på att identifiera rasistiska brott, vilket skulle kunna vara en effekt av den engelska polisens satsningar på utbildning och annan kompetenshöjning beträffande rasistisk brottslighet"* (BRÅ 2002:9 s. 21). Poenget er her at for at politi og påtalemyndighet skal kunne identifisere hate crime er det nødvendig at lovgivningen oppstiller kategorier for den typen forbrytelser. Ved å etablere en kategori for kriminalitet med homofobe innslag retter man fokus mot den typen forbrytelser, noe som kan være en forutsetning for å gjøre noe med situasjonen.

Arbeidet for særlig strafferettslig vern møtte mindre motstand blant politikerne enn arbeidet for avkriminalisering, men synes paradoksalt nok å være et langt mer komplekst spørsmål, særlig for homobevegelsens del, og en lovendring der det er vanskelig å kvantifisere de positive og negative konsekvensene. På den ene siden kan det hevdes at lovendringen innebærer en rettsliggjøring av en mer omfattende konflikt og at bildet av homofile som ofre styrkes. På den andre siden er lovendringen en anerkjennelse fra lovgiver av homoseksuelle og den peker på et åpenbart réelt problem.

2.4 Arbeidet for en partnerskapslov

2.4.1 Bakgrunn og utviklingen i saken

DNF 48 fremmet allerede i 1973 forslag om frivillig registrering av homofilt samliv, uten at dette førte frem. I 1974 arrangerte DNF 48 et stort nordisk seminar på Leangkollen konferansehotell i Asker, der alle støttet lovregulering av lesbisk og homofilt samliv (Friele 2003). Men tiden var kanskje ikke moden nok, uansett hadde homobevegelsen saken om særskilt strafferettslig vern å jobbe for, i tillegg til at på slutten av 1970-årene var homobevegelsen preget av splittelse. Spørsmålet om regulering av homofilt samliv ble igjen tatt opp av DNF 48 i brev til daværende justisminister Mona Røkke i 1982, uten å lede til noe konkret resultat.

I forbindelse med at regjeringen Willoch fremla sin Familiemelding i 1985 ble regjeringen av Høyres og Arbeiderpartiets representanter i Sosialkomitéen anmodet om å nedsette et utvalg for å vurdere homofiles stilling og eventuelt foreslå regler for regulering av homofilt samliv. Det nedsatte Husstandsfelleskapsutvalget ble bedt om å vurdere rettssikkerhet og sosial trygghet for husstandsfelleskap mellom voksne. Mandatet omfattet imidlertid alle som hadde delt husstand, inklusive venner, slektninger, samboere og homofile par. Utvalget fant det likevel vanskelig innenfor mandatet å foreslå regler som ville gi ekteskapets rettsvirkninger for homofile parforhold - homofiles behov for regulering ble vurdert å ha mer til felles med kjernefamiliene enn for eksempel slektninger som deler husstand - og flertallet i utvalget ba derfor Regjeringen om å vurdere regler som ville gi rettigheter og beskyttelse for homofile par som ønsker å inngå forpliktende samliv.

I 1988 satte DNF 48 og FHO ned en arbeidsgruppe for homobevegelsen, Partnerskapsgruppa, som hadde som mandat å jobbe for en *"partnerskapslov som bygde på ekteskapslovens prinsipper, og der kun adopsjon og kirkelig vigsel kunne godtas som unntak."* (Øie 1995 s. 94). I 1989 ble lov om registrert partnerskap vedtatt i Folketinget i Danmark, og Danmark ble dermed det første land i verden som åpnet for at homofile par kunne få rettigheter på linje med gifte par. I 1991 fremmet fem

stortingsrepresentanter (Jan Erik Fåne (FrP), Trond Jensrud (Ap), Grete Knudsen (Ap), Lisbeth Holand (SV) og Kristin Halvorsen (SV)) et privat lovforslag om lovregulering av homofilt og lesbisk samliv (Ot.prp. nr. 32 (1992-93) s. 12). Lovforslaget gikk ut på å gi samboere av samme kjønn rett til å registrere sitt partnerskap, og at registreringen skulle få samme rettsvirkninger som inngåelse av ekteskap, med unntak av rett til å adoptere barn og til vielse (ibid.). Forslaget ble tatt opp i Odelstinget 21. mars 1991, men ble ikke vedtatt, blant annet fordi Arbeiderpartiet ikke ønsket å stemme for forslaget før det hadde vært innom regjeringen. Høyre, KrF og Senterpartiet stemte for å avvise forslaget direkte, men Tove Kari Viken (Sp) og Ragnhild Queseth Haarstad (Sp) brøt med partiets standpunkt og sikret dermed at forslaget ble vedtatt oversendt Regjeringen.

I desember 1992 la Regjeringen frem sitt lovforslag i Ot.prp. nr. 32 (1992-93). Det var her vurdert fire forskjellige alternativer: For det første en lov som ville gi to av samme kjønn rett til å registrere sitt forhold og som ville gi alle regler for ektefeller tilsvarende anvendelse med visse unntak som adopsjon og kirkelig vigsel. For det andre en lov som ville gi mer begrensede rettsvirkninger for eksempel begrenset til privatrettslige regler om arv og skifte. For det tredje en utvidelse av husstandsfellesskapsloven av 1991 som inneholder visse regler om overtakelse av felles bolig og eiendeler for alle som har delt husstand i en viss tid - slektninger, venner, samboere og homofile par. For det fjerde en felles lov for heterofile samboere og homofile par om begrensede spørsmål.

Regjeringen fremmet forslag om alternativ 1, som både tilsvarte den danske loven av 1989 og det private lovforslaget av 1991. Loven ble vedtatt av Stortinget 30. april 1993, dog med kun én stemmes overvekt i Lagtinget. Loven sier i § 1 at:

”To homofile personer av samme kjønn kan la sitt partnerskap registrere, med de rettsvirkninger som følger av denne lov.”

Og videre i § 2:

”Registrering av partnerskap har med de unntak som følger av § 4, samme rettsvirkninger som inngåelse av ekteskap.”

Etter § 4 gjelder adopsjonslovens regler om ektefeller ikke for registrert partnerskap. Men etter en endring av adopsjonsloven med virkning fra 2002 kan den ene partner i et registrert partnerskap *”med samtykke fra den andre partner adoptere dennes barn med mindre barnet er et adoptivbarn som kommer fra en fremmed stat som ikke tillater slik adopsjon.”* - såkalt stebarnsadoptsjon - jf adopsjonsloven § 5 a.

To personer av samme kjønn kan således inngå partnerskap og få de fleste av de rettighetene som to personer i ekteskap har. Unntak er rett til å adoptere barn og kirkelig vigsel.

2.4.2 Homobevegelsens strategi

Partnerskapsgruppas arbeid var preget av personlig påvirkning av politikerne. En sentral del av strategien var ifølge medlem i gruppa Kjell Erik Øie å jobbe i det stille og berede grunnen skikkelig før spørsmålet ble en mediesak. *”Vi hadde i flere år arbeidet i det stille. Vi er en bevegelse som er avhengig av medieomtale for å nå frem med vårt syn. I partnerskapsgruppa var det imidlertid viktig å ligge lavt. Vår strategi var å informere så mange som mulig før dette ble en offentlig politisk sak. Politikere gir ofte kjappe svar når de blir spurt om ulike ting, og vi var livredde for at et kunnskapsløst og lite gjennomtenkt svar i media skulle binde opp de ulike partigruppene på Stortinget. Et intervju med Klassekampen våren 1990, der jeg antydde at det var flertall på Stortinget for en partnerskapslov, la saken åpen i media. Da hadde vi i flere år møysommelig arbeidet med sentrale politikere.”* (Øie 1995 s. 102).

Strategien var således forskjellig fra eksempelvis avkriminaliseringsarbeidet. På den tiden var problemet heller at man ikke fikk den oppmerksomhet av mediene man ønsket seg, mens i forhold til partnerskapsloven var det altså frykt for det motsatte. Årsakene kan nok være flere. For det første var homoseksualitet langt mindre tabu på slutten av 1980- og begynnelsen av 1990-tallet enn 20 år tidligere. For det annet var det på slutten

av 1960-tallet flertall i befolkningen for opphevelse av straffebudet mot homoseksualitet, mens partnerskapsloven var mer kontroversiell. Åmås skriver at *"partnerskapsloven fra 1993 var ikke noe folkekrav, men resultatet av politisk entreprenørskap fremtvunget av noen få aktivister."* (Åmås 2002). Dermed ble det viktig for homobevegelsen selv å ha så streng kontroll som mulig med sakens progresjon.

Mens arbeidet for avkriminalisering i stor grad innebar påvirkning av grasrota og la virkningen gå oppover, synes strategien for partnerskapsloven motsatt, dvs. påvirkning av politikerne og la virkningen gå nedover. Friele nevner fire grunner til at straffebudet etter hennes oppfatning ikke ble opphevet tidligere: *"Homofile var en usynlig "ikke-eksisterende" gruppe, som levde atskilt fra folkefellesskapet. For det andre: Heller enn å risikere å gjøre situasjonen verre, hadde Forbundet latt forbudet hvile i fred. For det tredje: Stortinget hadde ikke oppfattet at folk anno 1970 visste litt mer om homofili enn de gjorde i 1954, og for det fjerde: Det var gått regjeringer og storting hus forbi at propagandaen om homoseksualitet som smittsom lidelse hadde utspilt sin rolle."* (Friele 1990 s. 181). To av fire grunner til at straffebudet ikke ble fjernet tidligere relaterer seg til grasrota og at myndighetene ikke lyttet til signaler fra denne. Når det gjelder partnerskapsloven skriver Halvorsen at loven synes å være et produkt av verdiendringer i de mest innflytelsesrike lag av befolkningen. Den utdannede politiske elite så seg selv som entreprenører for å lede samfunnet i riktig retning. (Halvorsen 1999 s. 10). Han viser blant annet til uttalelsen fra stortingsrepresentant Lisbeth Holand (SV): *"Skal en bare gå inn for det som det er flertall for i opinionen? Jeg vil si at mindretallsrettigheter, som det her er snakk om, er vel den type saker der vi i minst utstrekning kan lite på opinion og gallup, og der vi som politikere har et ansvar for å gå foran å fastsette samfunnsmessige normer."*

På samme måte som i arbeidet med avkriminaliseringen kan homobevegelsen synes kompromissløse i forhold til å ikke vike i forhold til det fastsatte mål. Partnerskapsgruppas mandat var helt klart på det, og flere uttalelser fra for eksempel Øie bekrefter at denne linjen ble fulgt: *"Da vi presiserte at vårt krav var "alt eller*

intet”, hadde vi ikke mer å snakke om.” (Øie 1995 s. 97) om møtet med justisminister Else Bugge Fougner (H), etter valget høsten 1989, og ”... vi klargjorde at vi aldri ville akseptere et lovforslag som var mindre omfattende enn det private lovforslaget som regjeringen hadde fått oversendt.” (Øie 1995 s. 110) om møtet med statsråd Grete Berget (Ap) våren 1991.

Et hensyn bak kompromissløsheten kan være omtrent det samme i arbeidet for en partnerskapslov som i arbeidet for avkriminalisering. Mens en særlov om høyere seksuell lavalder for homoseksualitet ville kunne innebære en dårligere løsning for homobevegelsen enn det opprinnelige straffebudet (punkt 2.1.3.2.), ville også en mindre omfattende partnerskapslov kunne være et dårligere resultat enn ingen partnerskapslov i det hele tatt. I sistnevnte tilfelle ville man kunne fortsette å arbeide for partnerskapslov, mens en lite omfattende lov antakeligvis ville være vanskeligere å få til forbedringer i.

En forskjell fra arbeidet for avkriminalisering er likevel at situasjonen før partnerskapsloven er mer komplisert - blant annet fordi det er flere alternativer til regulering og flere parter å overbevise. Derfor kunne det i arbeidet for partnerskapsloven være enda større grunn for homobevegelsen til å legge bindinger på seg selv i forhold til hvilke resultater man kunne godta, og ikke minst å kommunisere disse tydelig til politikerne, slik sitatene over viser.¹ En motsatt strategi ville kunne ha medført at man ble sittende å diskutere detaljer frem og tilbake og at prosjektet ville falt bort av seg selv.

2.4.3 Drøfting av legalstrategien

Med partnerskapsloven fikk homofile og lesbiske mulighet til for det første å markere sitt partnerskap med en seremoni, for det annet å la sitt forhold bli regulert av de samme regler som gjelder for gifte par, med de to nevnte unntak. De aktuelle reglene innebærer rundt 800 paragrafer fordelt på 120 lover (Ot.prp. nr. 32 (1992-93) s. 14). Noen av de

¹ I en rekke spillsituasjoner kan det være i en spillers interesse å binde seg selv opp til en bestemt handling for på den måten å få motparten til å handle på en måte som er gunstig for en selv (Sørgaard 1997 s 33 flg).

viktigste gjelder prinsippet om gjensidig forsørgelsesplikt, regler etter trygdelovgivningen, skattelovgivningen, forsikringslovgivningen, reglene om deling av boet ved opphør av samlivet og spørsmål om habilitet og vitneplikt.

Men partnerskapslovens virkninger har også vært problematisert. Spørsmålet om en formalisert samlivsform etter modell av ekteskapet hadde forut for vedtakelsen av loven lenge vært gjenstand for diskusjon internt i homobevegelsen. For eksempel Friele var i utgangspunktet mot at homofile og lesbiske skulle få gifte seg, slik Øie oppfattet henne: *”Hun mente ekteskapet i seg selv var en patriarkalsk og diskriminerende samlivsform. Hun var opptatt av at man ikke skulle tjene økonomisk og juridisk på å leve i parforhold, og mente samfunnet gjennom å forfordele ektepar diskriminerte enslige.”* (Øie 1995 s. 107).

Det første argumentet i sitatet over er en generell kritikk av ekteskapet som samlivsform og ekteskapets status i samfunnet. På samme måte som i diskusjonen om særlig strafferettslig vern, der det ble fremhevet at det ikke var snakk om en ny type lovgivning men å utvide en eksisterende lovgivning (punkt 2.3.3.), kan det imidlertid også i forhold til partnerskapsloven pekes på at denne kan ses på som kun en delvis utvidelse av en eksisterende samlivsform til å også å omfatte homofile og lesbiske. Dersom man er enig i kritikken mot ekteskapet som sådan, kan et hensyn også være at partnerskapsloven risikerer å minske den symbolske betydningen av ekteskapet. Dette synet ble i debatten om partnerskapsloven særlig hevdet av lovens motstandere, eksempelvis heter det i forarbeidene at flere av biskopene *”understreker at ekteskapet er en bærende fellesskapsform og at lovforslaget vil svekke ekteskapets stilling i samfunnet.”* (Ot.prp. nr. 32 (1992-93) s. 4). På den annen side kan det tenkes at partnerskapsloven ved å gi homofile og lesbiske mulighet til å inngå i ekteskaplignende forhold faktisk vil bidra til å styrke ekteskapets stilling.

Det andre argumentet i sitatet over gjelder hensynet til andre samlivsformer. Et syn er at homobevegelsen ikke bør prioritere en bestemt samlivsform fremfor en annen. I partnerskapslovens forarbeider heter det: *”For samfunnet er det ønskelig å motvirke*

rotløshet og bidra til stabile samliv som beskytter medmennesket og dets integritet.” (Ot.prp. nr. 32 (1992-93) s. 3). Og videre: *“Det livsvarige monogame ekteskapet er et ideal som de fleste håper å oppnå. Mange klarer ikke å leve opp til dette...”* (Ot.prp. nr. 32 (1992-93) s. 6). Uttalelser som dette vil lett kunne forstås som en nedvurdering av andre livsformer, som for eksempel å leve uten fast partner, å bytte partner ofte eller å ha flere partnere samtidig. En slik nedvurdering bygger på samme moralsyn som det som tradisjonelt har vært brukt til å undertrykke homoseksuelle.

I tillegg har det vært hevdet at partnerskapsloven innebærer en diskriminering av homofile og lesbiske i forhold til heterofile. I partnerskapslovens forarbeider sies det uttrykkelig at partnerskap ikke er på samme nivå som ekteskap: *“Forslaget innebærer ikke likestilling mellom homofilt partnerskap og ekteskap.”* (Ot.prp. nr. 32 (1992-93) s. 3). Samfunnet gir altså en ny eksplisitt bekreftelse på at homoseksualitet ikke er likestilt med heteroseksualitet. I tillegg mangler flere rettigheter i partnerskapet i forhold til i ekteskapet, dvs. både retten til adopsjon og retten til en kirkelig vielsesseremoni.

På den annen side vil det, uansett partnerskapslovens svakheter, kunne være et mål for homofile og lesbiske å erobre den offentlige tosamheten. Med partnerskapsloven gis homofilt samliv flere muligheter og vil derfor kunne bli et styrket alternativ til heterofil samliv. Også mer generelt kan det hevdes at en av lovens positive bieffekter er at homofili er blitt mer synlig.

Halvorsen skriver at pr 1. januar 1998 hadde 1294 personer registrert sine parforhold (Halvorsen 1999 s. 4). Departementet antok før vedtakelsen basert på danske erfaringer at 3-400 homofile par årlig ville la sitt partnerskap registrere (Ot.prp. nr. 32 (1992-93) s. 3). Halvorsen mener tallet er lavt, og hevder at lovens symbolske betydning kanskje er viktigere enn den praktiske betydningen: *“Innføringen av partnerskapsloven er kanskje først og fremst en endring i den offentlige og offisielle definisjonen av homoseksualitet...”* (Halvorsen 1999 s. 27). Synspunktet er altså at definisjonen av homoseksualitet er blitt mer positiv, og at homoseksuelle som følge av anerkjennelse i loven har fått en generelt høyere status.

Også Bourdieu tar opp forholdet mellom rettigheter på den ene siden og de symbolske sidene på den andre siden: *”En bestemt form for realisme gjør at man i partnerskap for homofile forledes til å se betingelsen for å ”tre inn i ordnede forhold”, og således oppnå den gode soldatens, den gode borgerens eller den gode ektefellens rett til usynlig synlighet, og dessuten få et minimum av de rettigheter som normalt innvilges ethvert medlem av samfunnet (som for eksempel arverett). For tallrike homoseksuelle er ikke dette nok til fullstendig å rettferdiggjøre de innrømmelser av symbolsk art som en slik kontrakt impliserer, som for eksempel postulatet om den ene parts avhengige status i parforholdet. (Det er bemerkelsesverdig at de nordiske landenes homoseksuelle forbund, som har oppnådd anerkjennelse av sivilt partnerskap mellom homoseksuelle, har valgt, som Annick Prieur bemerker,² å stille i forgrunnen tvillingaktige par som ikke fremviser noen tegn som er egnet til å minne om inndelingen og aktiv/passiv-motsetningen som ligger til grunn for den. Dette nærmer seg et forsøk på å minimalisere den inkonsekvens som kommer av opprettholdelsen av en forskjell, eller for den saks skyld et hierarki, i parforhold som er utgått fra den skandaløse overtredelsen av den hellige grensen mellom det maskuline og det feminine).”* (Bourdieu 2000 s 132). Homobevegelsen har altså tatt den delen av symbolikken den ønsker, men forsøker å distansere seg fra andre sider ved ekteskapet som ellers ville fulgt med.

Et annet poeng som tas opp av Bourdieu er at partnerskapsloven åpner opp for muligheten for *”usynlig synlighet”*. Med partnerskapsloven kan altså homofile par gå fra en avvikerrolle og inn i en mer anerkjent kategori i samfunnet - på det heteronormative samfunnets premisser. Halvorsen skriver at *”Ved å opptre som en relativt underordnet kategori er lesbiske og homofile i denne nye offentlige definisjonen på en særlig måte både inndefinert og utdefinert...”* (Halvorsen 1999 s. 27).

² A. Prieur og R. S. Halvorsen, « Le droit à l'indifférence : le mariage homosexuel », Actes de la recherche en sciences sociales, 113, 1996 s 6-15.

Bare to tiår etter at straffebudet mot homoseksualitet mellom menn ble opphevet, oppnådde homofile og lesbiske rett til å inngå partnerskap. Mens arbeidet for avkriminalisering i større grad dreiet seg om påvirkning av opinionen, synes partnerskapsloven å være resultatet av lobbyvirksomhet fra homobevegelsen. Betydningen av partnerskapsloven har også vært problematisert. På den ene siden innebærer loven økonomiske og juridiske rettigheter for de parene som inngår partnerskap, og loven innebærer en anerkjennelse av det homofile parforhold i seg selv. På den andre siden mangler viktige rettigheter i forhold til ekteskapet og det kan spørres om det er nødvendig med en omfattende modell basert på ekteskapet for å gi homoseksuelle så grunnleggende rettigheter som for eksempel arverett. Videre kan det hevdes at partnerskapet innebærer innskrivingen av homoseksuelle som en underordnet gruppe i et samfunnsmessig hierarki.

3 Noen generelle sider ved homobevegelsens legalstrategi

3.1 Årsaksforklaringer på homoseksualitet

3.1.1 Ulike syn på homoseksualitet/ den homoseksuelle

Ingvill Størksen har i sin hovedoppgave i sammenlignende politikk analysert verdiendringer og meningskoalisjoner bak vedtaket av partnerskapsloven i Danmark og Norge (Størksen 2000). Hun konkluderer med at *”definisjonen av begrepet homoseksualitet - i betydning synet på homoseksualitetens årsaker og i hvilken grad homoseksualitet anses som akseptabelt - er den bakenforliggende faktor for sannsynligheten for politisk vilje til vedtak av partnerskapslovgivning.”* (Størksen 2000 s. 2). Hun hevder at *”synet på homofili som medfødt, naturlig og uforskyldt historisk sett ligger bak verdier som eksempelvis aksept av homofili og vilje til å se homofile og heterofile som likeverdige, noe som igjen er en nødvendig faktor for å få politisk flertall for juridisk beskyttelse av homofile parforhold.”* (Størksen 2000 s. 2). Problemstillingen her er i hvilken grad homobevegelsen har brukt årsaksforklaringer om homoseksualitet som del av en strategi for å oppnå lovendringer.

Da forbudet mot homoseksuelle handlinger ble del av den verdslige lovgivningen ble homofile vurdert og definert fra et kristent ståsted (Størksen 2000 s. 43). Begrepet sodomi dekket ikke bare seksuelle handlinger mellom menn, men stort sett enhver seksuell handling ut over det alminnelige samleie mellom mann og kone med forplantning som formål. Også analt samleie mellom mann og kvinne og seksuell omgang med dyr var omfattet (Svare 2001 s. 312). I motsetning til i senere tid definerte ikke sodomitt en personlighetstype, men et enkeltmenneske som hadde begått en handling som kvalifiserte til betegnelsen. Man tenkte seg videre at alle mennesker under gitte betingelser kunne henfalle til sodomi (ibid.).

Mot slutten av 1800-tallet gikk holdningen over til at homoseksualitet var et iboende personlighetstrekk hos enkelte mennesker. Michel Foucault uttrykker endringen slik: *"... Det 19. århundres homoseksuelle er blitt en personlighet: en fortid, en historie og en barndom, en karakter, en livsform; dessuten en morfologi, med en påfallende anatomi og kanskje en gåtefull fysiologi. Ingenting av det han er unnslipper hans seksualitet..."* (Foucault 1995 s. 53). Den essensialistiske årsaksforklaring innebærer altså en oppfatning om at det i mennesket er nedfelt en bestemt natur eller essens som er med på å styre den seksuelle preferansen.

Fra slutten av 1960-tallet var det av flere etter hvert stilt spørsmålsteget ved de essensialistiske årsaksforklaringene. Mens essensialistene så på homoseksualitet som noe uforanderlig på tvers av kulturelle grenser, innebærer en konstruktivistisk forståelse at det er samfunnets kontrollmekanismer som definerer den homoseksuelle rolle. Disse mekanismene anses å være kulturspesifikke og den homofile rolle eksisterer kun i samfunn der kontrollmekanismene fører til at en slik rolle utkrystalliseres. Seksualitetens utforming avhenger av hva slags alternativ som står åpne i det samfunnet en er en del av og av hva slags måter individet selv ønsker å utforme sin seksualitet på (Homomeldingen kap. 2 s. 4).

3.1.2 Homobevegelsens strategiske bruk av årsaksforklaringer

De ulike forståelsene av homoseksualitet overlapper hverandre og innebærer ikke nødvendigvis en gjensidig utelukkelse av hverandre (Størksen 2000 s. 51). De tre forståelsene eksisterer side om side i dag. Reaksjonen til faren min da jeg spurte hvordan han reagerte da jeg fortalte at jeg var homo på midten av 1990-tallet, er illustrerende for en essensialistisk forståelse: *"Men jeg kan ikke gjøre noe med det, det er jo din legning, det er nedfelt i deg."* På den annen side kan min farmors reaksjon tas til inntekt for en konstruktivistisk forståelse: *"Homo? Ja det er jo så mange som er det i dag."* Som et ytterligere eksempel på at de tre nevnte syn på homoseksualitet fortsatt eksisterer parallelt kan nevnes: Essensialisme: under programmet til det internasjonale samarbeidsprosjektet "The Human Genome Project", som startet i 1990 med målsetting om å kartlegge menneskets samtlige gener innen år 2005, åpnes det for muligheten av å

finne det som allerede før det er funnet omtales som ”homogenet” (Nyhuus 2001 s. 16). Det religiøse syn: Den norske kirke har siden bispemøtet i 1977 operert med et skille mellom ”legning” og ”praksis”. Konstruktivism: for eksempel Annick Prieur sin doktoravhandling ”Iscenesettelser av kjønn - Transvestitter og machomenn i Mexico by” viser at homoseksualitet kan komme til uttrykk på helt andre måter enn i for eksempel Oslo. Således synes det å være et spillerom med tanke på hvilke årsaksforklaringer homobevegelsen vektlegger.

Homobevegelsen synes tradisjonelt å ha hevdet en essensialistisk årsaksforklaring, og ha brukt dette som argument for å oppnå lovendringer. Svare skriver generelt at *”Da bevegelsen vokste seg sterk på 1900-tallet, utgjorde tanken om at homoseksualitet var noe medfødt eller noe naturlig, et viktig ideologisk våpen. Hvis den homoseksuelle var født med en homoseksuell legning, kunne han ikke noe for det, lød argumentet. Og det man ikke kan noe for, bør man ikke klandres for. Dermed var det galt å angripe den homoseksuelle med religiøse eller juridiske argumenter.”* (Svare 2001 s. 303-304). Men også konkret skriver eksempelvis Arne Kielland om det første møtet og samtalen med Friele: *”Det var samfunnet det var noe galt med ikke dem. Det var samfunnet som måtte endre holdningene sine. De homofile hadde sin legning og den fikk vi andre akseptere.”* (Kielland 1995 s. 20). I debatten om smitteteorien spilte årsaksforklaringer en spesielt viktig rolle. Friele skriver om debatten på 1950-tallet at *”I kampen mot teoriene om smitte og forføring og perversitet la Forbundet vekt på at homoseksualitet kunne være medfødt.”* (Friele 1990 s. 118).

Årsaksforklaringer ble også brukt i arbeidet for særskilt strafferettslig vern. Straffelovrådets tilkalte medlemmer foreslo at uttrykket *”homofile legning eller leveform”* skulle angi hvem som beskyttes etter bestemmelsen (NOU 1979:46 s. 51). FHO ønsket det mer generelle og videre begrepet *”homofile orientering”*, som ville gi et bedre vern. Organisasjonen uttalte blant annet: *”Begrepet ”legning” brukes til å betegne medfødte egenskaper, og gir assosiasjoner både om årsaksforhold og verdivurdering. I denne forbindelse kan vi merke oss at den forskning som til nå er blitt drevet om årsakene til homofili, er omstridt og ikke gir grunnlag for å trekke bestemte*

konklusjoner.” (Ot.prp. nr. 29 (1980-81) s. 14). Her settes imidlertid spørsmålstegn ved den essensialistiske årsaksforklaring som en del av argumentasjonen for et videre vern.

Det kan likevel settes spørsmålstegn ved om den essensialistiske årsaksforklaringen var et bevisst strategisk valg for homobevegelsen. Som nevnt hadde en essensialistisk forståelse nær tilknytning til hele identiteten som homoseksuell, og homobevegelsen ble på mange måter bygget opp rundt forestillingen om denne identiteten. En annen lett forståelig grunn til å hevde det essensialistiske syn var sammenkoblingen mellom det konstruktivistiske syn og synet på ønskeligheten av å behandle homoseksualitet. Eksempelvis skrev professor Ødegård i Straffelovrådets innstilling fra 1953 at de to leire - miljølæren og konstitusjonslæren - stort sett ville se forskjellig på utsiktene til en behandling, slik at *”optimismen er større jo større vekt det legges på miljøfaktorene”* (Innst. 1953 s. 19).

Flere forhold kan altså tilsi at homobevegelsen i mindre grad har opplevd spørsmålet om årsaksforklaringer som et spørsmål hvor den måtte eller kunne ta et bevisst strategivalg. I dag synes det imidlertid i større grad å være en forståelse av en valgsituasjon, og det påpekes også noen uheldige konsekvenser av den essensialistiske forståelsen. Eksempelvis mener litteraturviter og kjønnsforsker Nils Axel Nissen at *”det er et svakt utgangspunkt å be om forståelse og rettigheter på grunnlag av at vi befinner oss i en seksuell tilstand som vi ikke kan forandre.”* (Nissen 2003 s. 43-45).

Essensialistiske årsaksforklaringer har utvilsomt vært viktig for å få gjennom lovendringene om homoseksualitet, men flere forhold taler for at homobevegelsen lenge ikke oppfattet spørsmålet som et bevisst strategivalg. Det er imidlertid eksempler på at homobevegelsen i enkeltsaker bevisst har brukt argumenter om årsaksforklaring, både essensialistiske og konstruktivistiske, for å påvirke utformingen av lover.

3.2 "Homofile/lesbiske" som normalisert kategori

3.2.1 Kategorien "homofile og lesbiske"

Størksen skriver at en del av kritikken mot den essensialistiske årsaksforklaring da den begynte å gjøre seg gjeldende på slutten av 1960-tallet var at man ved å gi personer den sosiale merkelappen "avvikler" først og fremst hadde oppnådd å skape et klart skille mellom tillatt og ikke-tillatt oppførsel. Dermed hadde man også oppnådd å skille de "avvikende" fra de "normale", med den effekt at den avvikende oppførselen kun forekom i forholdsvis små grupper. Det ble påpekt at grensesettingen paradoksalt nok førte med seg konsekvenser som stred mot den begrensningen av atferd som hadde vært målet med skillet: merkelappen som sosial avvikler ble en selvoppfyllende profeti. Dette fordi den la rammen for ikke bare ens seksuelle oppførsel, men for en rolle hvor ens forventede oppførsel ble definert i langt videre forstand. (Størksen 2000 s. 50).

Etter hvert som den homoseksuelle ble en personlighet, og en homoseksuell rolle ble utviklet oppsto kategorien homoseksuelle som en særegen subkulturell gruppe eller minoritet i samfunnet. Lützen uttrykker det slik: *"Samtidig som legevitenenskapen oppdaget og begrepsforklarte de homoseksuelle, og samtidig som folk flest oppdaget hva legene hadde oppdaget og så protesterte mot det, oppdaget de homofile seg selv og hverandre."* (Lützen 1987 s. 145).

Det kan imidlertid settes spørsmålsteget ved hvor relevant kategorien "homofil/ lesbisk" egentlig er. I en stor seksualvaneundersøkelse foretatt i USA i 1940- og 1950-årene (Kinsey-undersøkelsen), fant Kinsey at seksuell atferd og seksuelle følelser var målbare på en skala fra fullstendig heterofil til fullstendig homofil. Kinsey fant at seksualitet ikke alltid var enten-eller, men at den for en vesentlig del av menneskene befant seg mellom ytterpunktene. Halvorsen skriver at *"en grunnleggende kulturell forutsetning for innføringen av partnerskapsloven er antakelsen om at lesbiske og homofile utgjør en egen type mennesker, adskilt og forskjellige fra heterofile."* (Halvorsen 1999 s. 25). Men *"de åtti eller nitti prosentene i mellom ytterpunktene på skalaen har forsvunnet ut i denne legitimerings- eller forståelsesformen."* (Halvorsen 1999 s. 26). I stedet for å

fremstille homoseksuelle følelser som noe særegent hos en spesiell gruppe mennesker, kunne en alternativ målsetting for homobevegelsen ha vært frigjøring av de homoseksuelle følelsene hos alle.

Tone Hellesund påpeker noen av virkningene av den homoseksuelle frigjøringen og etableringen av homoseksuelle/ lesbiske identitet og kategori: *”For noen ble det opplevd som en befrielse å kunne ikle seg identiteten homoseksuell og så smått begynne å leve et moderne lesbisk liv. For andre var overgangen mer et tap enn en vinning. Både fordi tidligere praksis nå ble tvunget inn i et uhyre stigmatiserende begrep og identitet, og fordi kjærlighetsrelasjonene mellom kvinner ble tvunget inn i en seksuell forståelsesramme.”* (Hellesund 2001 s. 159). Uansett tap eller vinning synes det klart at en viktig konsekvens av homobevegelsens legalstrategi har vært styrkingen av kategorien ”homofile og lesbiske”.

3.2.2 Normalisering

Det har ofte vært fremhevet at det eneste som skiller homofile og lesbiske fra heterofile er valget av partnerens kjønn. *”Studier av homofile har vist at de er som individer like forskjellige i menneskelige egenskaper og karaktertrekk som heterofile”* heter det i Straffelovrådets innstilling om særlig strafferettslig vern (NOU 1979:46 s. 51).

Også for homobevegelsen selv har det vært viktig å fokusere på at homoseksuelle er normale og som alle andre. For eksempel gir Friele følgende karakteristikk av DNF 48 på 1950-tallet: *”I personlig kontakt med offentlige synsere og meningspåvirkere anstremte man seg for ikke å minne om seksualitet overhodet. Det var derfor man alltid omtalte hverandre som ”følelsesfeller” og ”likesinnede”. Man ville ha bort inntrykket at homofile kvinner og menn overhodet var seksuelle. Man understreket at folk kunne kjenne seg trygge på at likhetene mellom heterofile og homofile følelser og leveform var mye større enn forskjellene.”* (Friele 1990 s. 119). Et nyere eksempel gir avisbildene av de første lesbiske og homofile parene som inngikk partnerskap (et eksempel som også Bourdieu bruker men i en noe annen sammenheng, se over). Disse viser to kvinner i bunad, to menn i smoking, to kvinner i bukser, to menn i dress og to kvinner i bunad, i

den rekkefølgen. Parene var utvalgt og forespurt av LLH for å sikre et positivt bilde av lesbiske og homofile. (Halvorsen 1999 s. 23). Halvorsen skriver videre *”Det er slående hvordan likhet og likestilling, i motsetning til komplementaritet, understrekes. Uten å være strategisk planlagt eller samordnet valgte alle parene å betone likheten og jevnbyrdigheten seg i mellom.”* (ibid.). Poenget her er at hver enkelt er opptatt av å uttrykke normalitet i forhold til det kjønnnet han/hun tilhører. (En konsekvens er dermed, som påpekt i punkt 2.4.3., at partnerskapet adskiller seg fra det tradisjonelle ekteskapet som bygger på tanken om motsetningen mellom mann og kvinne.)

Samtidig er det i homobevegelsen flere subkulturer. En illustrasjon gir Nils Johan Ringdals skildring fra Mardi Gras i Sydney: *”Inne på hybelen lå nemlig Mardi Gras-kostymet hans, med alt tilbehør: hatt med strutsefjær, badedrakt med paljetter, høyhælte sko og sorte silkestrømper. Antrekket skulle brukes både i opptoget og på festen etterpå; premie kunne han også få mente han - sjansene var sågar til stede for at han kunne bli kåret til karnevalets dronning, for dette utstyret hadde han sydd og flikket på hver ledige stund i tre samfulle måneder.”* (Ringdal 1991 s. 131). Som utdraget viser vil en homoesubkultur typisk kunne innebære å ”skrulle”, dvs. å oppføre seg overdrevent kvinnelig. Motsatt kan det hos noen lesbiske eksistere en kultur for å være ”butch”, dvs. å spille svært mandig. De homoseksuelle subkulturene innebærer å leke med skiller mellom kjønnene og å spille på det androgyne.

Gjennom hele homobevegelsens historie har det vært ulike syn på om bevegelsen skal fokusere på normalitet eller om den skal ta opp i seg mangfoldet av subkulturer. Dette dilemmaet reflekteres både i holdningene som utvises blant homofile og lesbiske og i homo-organisasjonenes politikk. Et eksempel på det førstnevnte gir Friele når hun referer fra DNF 48s kafé på overgangen 1960-70-tallet: *”Intrigemakere og sutrepaver, skvalderbøtter og konspiratører hadde aldri hatt bedre tider. Oppskjørtede skaphomser ropte på meg: ”Se å få ut de besudlede øyeblikkelig!” Til de besudlede hørte såkalte ”vrikke-skliere” og ”kjønnsforvirrede”. Dette var en forening for normale homofile for svarte, like vanlige som ”vanlige” folk, ikke en zoologisk have!”* (Friele 1990 s. 172).

Når det gjelder homobevegelsens politikk er det mer et spørsmål om hvilken funksjon homofile og lesbisk organisasjon skal ha. I 2002 var det en debatt om nettopp dette i homobevegelsen i USA. På den ene siden ble det hevdet at de konservative i amerikanske homomiljøer sto for et "backlash" ved å arbeide for en utelukkende lovorientert homopolitikk og ikke hadde noen ønsker om å opprettholde separate subkulturer for homofile - i lengsel etter "a place at the table" (Åmås 2002). På den andre siden ble det hevdet at den økte integreringen av homofile hadde gjort separate subkulturer unødvendige og at dypere endringer kun kan skje som ledd i kulturens utvikling. Etter dette synspunktet bør det eneste målet for homopolitikk være nøyaktig like rettigheter som alle andre (ibid.).

For norsk homobevegelse har, som oppgaven her viser, arbeidet for juridiske rettigheter vært av stor viktighet, og det er et arbeid der homobevegelsen i stor grad har lyktes med sine målsettinger. Virkningene har vært både på det rettslige plan - ved at formelle rettigheter er oppnådd og benyttes i praksis - og på et symbolsk plan - ved at endringene i rettslig status har medført en endring i synet på homofile og lesbiske. Et syn er at homofile og lesbiske er blitt etablert som en kategori underordnet heterofile. Homoseksuelle har dermed fått en ny status og befinner seg innenfor det som defineres som normalt. Men dette er i stor grad skjedd på det heteronormative samfunnets premisser ved at én av de mest fundamentale heteroseksuelle institusjoner - ekteskapet - er brukt som modell for anerkjennelsen av homoseksuelle. Også ekteskapet med dets verdier og status er naturligvis i kontinuerlig endring, for eksempel ble den såkalte konkubinatparagrafen - straffebudet mot utenomekteskapelig samliv - opphevet samtidig med straffebudet mot homoseksualitet i 1972. Men i ekteskapet ligger likevel en prektiggjøring, en ordentlighet, som også knyttes til partnerskapet. Homoseksuelle var tidligere avvikere med det stigma som fulgte med - men avvikerstatusen ga også en type frihet. Den nye kategorien homofile og lesbiske risikerer å oppleves som et fangenskap og et krav om å leve opp til særlige prektighetsidealer, på tross av de nye rettighetene som har fulgt med lovendringene.

Avvikerstatusen har vært en viktig faktor for utviklingen av de homoseksuelle subkulturer. Når avvikerstatusen faller bort fordi avvikerne blir stuerene gjennom en ny lovgivningsmessig status, faller en del av grunnlaget for subkulturene bort. Et resultatet kan bli at en står igjen med en ekstra kategori, men med et mindre mangfold. Dersom dette ses som problematisk vil det kunne være et argument for målsettingen om en frigjøring av det homoseksuelle i alle fremfor en frigjøring av kategorien homoseksuelle.

4 Avslutning

Jeg har i oppgaven vist hvordan homobevegelsen har arbeidet og hvilke strategier den har brukt i arbeidet for lovendringene. Av flere grunner har strategiene vært ulike for hver enkelt av lovendringene. For det første har omgivelsene, dvs. samfunnet rundt og hvilken motstand det har gitt, ikke vært de samme og strategien har naturlig blitt tilpasset det. For det andre har strategiene vært forskjellige antakeligvis ut fra forestillinger om hvilke veier som best ville lede frem til målet. Eksempelvis skjedde påvirkningen i arbeidet for avkriminalisering i stor grad nedenfra og opp, mens i arbeidet for partnerskapsloven ovenfra og ned. Oppgaven viser også den ulike vanskelighetsgraden ved arbeidet for de forskjellige lovendringene. For eksempel synes det å ha gått enklere å få gjennom antidiskrimineringslovgivning enn de to andre lovendringene.

Homobevegelsens legalstrategier har tatt opp en stor del av homobevegelsens ressurser og kan sann sett sies å ha vært viktige. Lovendringene har dessuten fått store virkninger, både når det gjelder de tilsiktede rettslige virkningene og mer indirekte symbolske virkninger. Kanskje har de symbolske virkningene - med tanke på definisjonen av homoseksuelle og på homoseksuelles status i samfunnet - hatt større betydning enn de rettslige virkningene.

Det går frem at flere av lovendringene, i alle fall særlig strafferettslig vern og partnerskapsloven har tvetydige virkninger. Antidiskrimineringsbestemmelsene er spesielt tvetydige ved at de kan tolkes som et forsøk på å løse rettslig en ikke-rettslig konflikt. Partnerskapsloven er tvetydig ved at den etablerer homofile og lesbiske som en underordnet kategori i forhold til heterofile. I ”underordnet” ligger både ”ordnet” - en kategorisering og en normalisering - og ”under” - at homoseksuelle ikke er på samme nivå som heteroseksuelle.

Nettopp styrkingen av homoseksuelle som en særlig kategori eller en minoritet i samfunnet er en særlig viktig konsekvens av homobevegelsens legalstrategi hele perioden sett under ett. Det er vanskelig å si i hvilken grad dette er resultatet av et bevisst strategivalg. Som Bourdieu peker på, hvordan skal man kunne gjøre opprør mot en sosialt pålagt kategorisering uten å organisere seg som en kategori konstruert ifølge denne kategoriseringen? For i og for seg kan det sies at homobevegelsen i seg selv innebærer en aksept av kategoriseringen - fordi den bygger på denne - og at det dermed ligger i bevegelsens natur å arbeide for å etablere og styrke den kategorien en utgjør. Sånn sett må det sies at homobevegelsens strategi i stor grad har lyktes.

5 Litteraturliste

Litteratur

Bourdieu, Pierre *Den maskuline dominans* Oslo, 2000

Foucault, Michel *Seksualitetens historie 1 - Viljen til viten* Halden, 1995

Fredriksen, Even *Diskrimineringsparagrafene i havn I: Løvetann* 1981 nr. 2, s. 8-9

Friele, Karen-Christine *Fra undertrykkelse til opprør. En grunnbok om det å være homofil i dag* Oslo, 1975

Friele, Karen-Christine *Troll skal temmes - Memoarer* Oslo, 1990

Halsos, Martin Skaug *§ 213 i almindelig borgerlig straffelov av 1902.*

Homoseksualitet i Norge og rettslige sanksjoner mot den fra slutten av 1800-tallet til 1972 Hovedoppgave ved Institutt for kriminologi og rettssosiologi, Universitetet i Oslo, 2001

Halvorsen, Rune *Partnerskapslovens tvetydighet I: Tidsskrift for samfunnsforskning* vol. 40 nr. 3, Oslo, 1999

Hellesund, Tone *Lesbisk, skeiv eller bare kjedelig I: Norsk homoforskning.* Oslo, 2001, s. 141-166

Hennum, Ragnhild *Lesbiske og homofiles rettsstilling I: Norsk homoforskning.* Oslo, 2001, s. 85-103

Kielland, Arne *Kim på Stortinget I: Med regnbuen som våpen*, Festskrift til Karen Christine Friele 1995, Oslo, 1995, s. 19-28

Lützen, Karin *Hva hjertet begjærer - Kvinners kjærlighet til kvinner 1825-1925* Oslo, 1987

Mack, Dermot *Rapport 1/1999 I: Lov og rett nr. 4*, 2001, Oslo

Mathiesen, Thomas *Retten i samfunnet - En innføring i retts sosiologi* 3. utg., Oslo, 1997

Nissen, Nils Axel *homo/hetero* Oslo, 2003

Nyhuus, Helle Christin *Å være eller ikke være - er det spørsmålet? En historie om den norske homofilidiskursen* Hovedfagsoppgave ved Institutt for administrasjon og organisasjonsvitenskap Universitetet i Bergen, 2001

Plattform for LLH [Online] Tilgang:

http://www.llh.no/Organisasjonen/Dokumenter/filestore/Homopolitisk_plattform.pdf
[Sitert 23.01.2003]

Prieur, Annick *Iscenesettelser av kjønn - Transvestitter og machomenn i Mexico by* Oslo, 1994

Ringdal, Nils Johan *Lystens død? Bekjennelser fra en mann av gay-generasjonen* Oslo, 1991

Størksen, Ingvill *En komparativ analyse av verdiendringer og meningskoalisjoner bak vedtaket av partnerskapsloven i Danmark og Norge* Hovedoppgave ved Institutt for sammenlignende politikk, Universitetet i Bergen, 2000

Svare, Helge *Homoseksualitet mellom biologi og kultur* I: Norsk homoforskning. Oslo, 2001, s. 303-324

Sørgaard, Lars *Konkurransestrategi* Bergen, 1997

Øie, Kjell Erik *Partnerskapsloven - en politisk kamp der homoene seiret* I: Med regnbuen som våpen, Festskrift til Karen Christine Friele 1995, Oslo, 1995, s. 93-116

Åmås, Knut Olav *En minoritetskulturs tilpasning og oppløsning* I: Samtiden nr. 4 2002

Brev

Brev av 8. mars 1954 fra advokat J. B. Hjort til Justisdepartementet (Hjort 1, 1954)

Brev av 21. mai 1954 fra advokat J. B. Hjort til Stortingets Justiskomiteé (Hjort 2, 1954)

Brev av 13. januar 1954 fra prof. dr. med. H. Helweg, Danmark, til advokat J. B. Hjort (Helweg 1954)

Brev av 23. januar 1954 fra politiadvokat Aage Lotinga, Danmark, til advokat J. B. Hjort (Lotinga 1954)

Offentlige dokumenter

Dokument No. 65 Fra Justitskomiteen - Professor Getz's Udkast til forskjellige Kapitler i Straffelovens specielle Del (1889)

Innstilling fra Straffelovrådet om forandringer i straffelovens §§ 213 og 379 (1953)

Ot. prp. nr. 41 (1954) Om endringer i den almindelige borgerlige straffelov av 22. mai 1902 mv.

Innst. Ot. III (1955) Tilråding fra justiskomiteén om endringer i den almindelige borgerlige straffelov av 22. mai 1902 mv.

Ot. prp. nr. 5 (1971-72) Om lov om endringer i den alminnelige borgerlige straffelov 22. mai 1902 nr. 10

Innst. Ot. XI (1971-72) Innstilling fra justiskomiteén om lov om endringer i den alminnelige borgerlige straffelov 22. mai 1902 nr. 10

NOU 1979: 46 Særlig strafferettslig vern for homofile

Ot. prp. nr. 29 (1980-81) Om lov om endringer i straffeloven § 135 a og § 349 a (forbud mot diskriminering av homofile)

Innst. O. nr. 36 (1980-81) Innstilling fra justiskomiteén om lov om endringer i straffeloven § 135 a og § 349 a (forbud mot diskriminering av homofile)

Ot. prp. nr. 32 (1992-93) Om lov om registrert partnerskap

Innst. O. nr. 70 (1992-93) Innstilling fra forbruker- og administrasjonskomiteén om lov om registrert partnerskap

St. meld. nr. 25 (2000-2001) fra Barne- og familiedepartementet om lesbiske og homofiles levekår og livskvalitet i Norge (Homomeldingen)

Utenlandske offentlige dokumenter

Rapport 2002:9 fra BRÅ (Brottsförebyggande rådet) ”Hatbrott - En uppföljning av rättsväsendets insatser” (Sverige)